

2021

**RAPORT PODSUMOWUJĄCY PROJEKT
„BADANIE POTRZEB MIESZKAŃCÓW
(WARSZTATY DLA MIESZKAŃCÓW)”**

Projekt pn. „DIALOG Działanie Innowacje Aktywność Ludzie Otwartość Gotowość” współfinansowany ze środków Unii Europejskiej, w ramach Funduszu Spójności w ramach Programu Operacyjnego Pomoc Techniczna 2014-2020

Spis treści

ROZDZIAŁ I. ANALIZA POTRZEB MIESZKAŃCÓW GMINY KRYNICA-ZDRÓJ	4
1. REKOMENDACJE STRATEGICZNE WYNIKAJĄCE Z ANALIZY POTRZEB MIESZKAŃCÓW	4
1.1. <i>Dywersyfikacja gospodarcza gminy</i>	4
1.2. <i>Podniesienie postrzeganego poziomu edukacji na poziomie szkół średnich</i>	5
1.3. <i>Dostosowanie transportu publicznego do potrzeb mieszkańców gminy</i>	5
1.4. <i>Podmiotowe potraktowanie mieszkańców w zarządzaniu gminą</i>	7
2. KLUCZOWE WNIOSKI Z BADANIA POTRZEB MIESZKAŃCÓW W 6 OBSZARACH SMART CITY	7
2.1. <i>Kapitał ludzki i społeczny</i>	7
2.2. <i>Jakość życia</i>	9
2.3. <i>Środowisko naturalne</i>	10
2.4. <i>Zarządzanie</i>	11
2.5. <i>Gospodarka</i>	11
2.6. <i>Mobilność</i>	13
3. SZCZEGÓŁOWE WYNIKI WARSZTATÓW	14
3.1. <i>Kapitał ludzki i społeczny</i>	14
3.2. <i>Jakość życia</i>	16
3.3. <i>Środowisko naturalne</i>	21
3.4. <i>Zarządzanie</i>	25
3.5. <i>Gospodarka</i>	29
3.6. <i>Mobilność</i>	32
4. METODOLOGIA WARSZTATÓW	37
ROZDZIAŁ II. OPRACOWANIE DOTYCZĄCE OPTYMALNYCH KANAŁÓW I FORM KOMUNIKACJI ORAZ NARZĘDZI POZWALAJĄCYCH NA AKTYWNE WŁĄCZANIE MIESZKAŃCÓW DO WSPÓŁZARZĄDZANIA MIASTEM	39
1. WSTĘP	39
2. REZULTATY ZAINTERESOWANIA MIESZKAŃCÓW TESTOWANYMI METODAMI PARTYCYPACJI ORAZ PREFEROWANE KANAŁY KOMUNIKACJI Z URZĘDEM	39
3. FORMY KONTAKTU Z URZĘDEM.....	46
4. PODSUMOWANIE.....	46
4.1. <i>Metody partycypacji</i>	46
4.2. <i>Kanały komunikacji</i>	47

ROZDZIAŁ III. UNIWERSALNY MODEL WYTYCZNYCH STRATEGICZNYCH DLA MIASTA SMART O	
FUNKCJI UZDROWISKOWEJ I TURYSTYCZNEJ	49
1. KAPITAŁ LUDZKI I SPOŁECZNY	49
2. JAKOŚĆ ŻYCIA	51
2. ŚRODOWISKO NATURALNE	52
3. ZARZĄDZANIE.....	55
4. GOSPODARKA	56
5. MOBILNOŚĆ.....	57
BIBLIOGRAFIA	59

Rozdział I. Analiza potrzeb mieszkańców gminy Krynica-Zdrój

1. Rekomendacje strategiczne wynikające z analizy potrzeb mieszkańców

1.1. Dywersyfikacja gospodarcza gminy

Najistotniejszą rekomendacją jest dywersyfikacja gospodarcza gminy.

Aktualnie gospodarka gminy stanowi monokulturę opartą o działalność uzdrowską i turystyczną głównie dla odbiorców z segmentu masowego. Nie wyczerpuje to potencjału gminy ani w zakresie uzdrowsko-turystycznym, ani tym bardziej w zakresie możliwości rozwoju innych sektorów, w tym mniej sezonowych i o wyższej wartości dodanej opartej na kapitale intelektualnym. Z przeprowadzonych warsztatów można jasno wywnioskować, że monokultura ta jest pierwszym powodem trwałej emigracji najlepiej wykształconych osób pochodzących z gminy.

Gmina może zbudować narzędzia do stymulowania i wspierania rozwoju innych sektorów, zwłaszcza w dobie rosnącej akceptacji dla pracy zdalnej. Do narzędzi tych należy podnoszenie jakości życia w gminie, np. poprzez podnoszenie jakości usług publicznych, poprzez ochronę krajobrazu, estetyki i jakości powietrza. Do narzędzi zaliczyć można też bezpośrednie wsparcie rzeczowe i/lub finansowe dla pionierskich firm. Z warsztatów wywnioskować można silne wsparcie mieszkańców i ich organizacji dla takich działań.

Działania przygotowawcze do warsztatów w sieciach społecznościowych (np. LinkedIn) pozwoliły zauważyć, że w gminie Krynica-Zdrój już zamieszkują osoby, które pracują na odległość dla innych sektorów niż sektor turystyczny, nawet jeżeli oficjalnie ich pracodawcy nie są zarejestrowani w gminie Krynica-Zdrój. Dowodzi to, że możliwe jest przyciągnięcie takich firm na szerszą skalę i w sposób oficjalny do gminy Krynica-Zdrój. Dodatkowo w mediach społecznościowych, związanych z Krynica-Zdrój, zauważalna jest populacja osób pochodzących z gminy, które wyemigrowały do innych miejsc w Polsce i poza nią, co zwiększa prawdopodobieństwo sukcesu dywersyfikacji.

1.2. Podniesienie postrzeganego poziomu edukacji na poziomie szkół średnich

Bardzo istotne jest podniesienie postrzeganego poziomu edukacji na poziomie szkoły średniej. Po pierwsze, obejmuje to podniesienie rzeczywistego poziomu edukacji, mierzonego głównie w liczbie punktów na egzaminach maturalnych. Po drugie, obejmuje to skuteczne przekonanie uczniów szkół podstawowych i ich otoczenia (rodziców i nauczycieli) do tego, że nastąpiło rzeczywiste podniesienie jakości edukacji.

Problem ten był silnie sygnalizowany w trakcie warsztatów, w różnych grupach wiekowych. Brak jego rozwiązania skutkuje emigracją z gminy już na poziomie szkoły średniej dużej proporcji ambitnych absolwentów szkół podstawowych, którzy chcą mieć otwarte drzwi do najlepszych uczelni wyższych w Polsce i poza nią. Skutkuje to z dużym prawdopodobieństwem trwałym ubytkiem kapitału ludzkiego gminy i utrudnia dywersyfikację gospodarczą gminy w kierunku sektorów o najwyższej wartości dodanej.

1.3. Dostosowanie transportu publicznego do potrzeb mieszkańców gminy

Bardzo istotne jest dostosowanie transportu publicznego, by w pierwszej kolejności oferował akceptowalne rozwiązanie dla realizacji potrzeb zawodowych i edukacyjnych mieszkańców miasta i sołectw.

Według mieszkańców, aktualne rozwiązania, ze względu na częstotliwość, czas przejazdu, godziny połączeń, trasy, dostępność miejsc w środkach transportu i ceny, przyczyniają się do obniżania jakości życia. Problemy transportowe wpływają też na emigrację z gminy już na etapie szkół średnich. Wymuszają one korzystanie z internatów i rozłąkę z rodzinami lub suboptymalny wybór szkoły, podczas gdy drenaż kapitału ludzkiego i starzenie się ludności gminy już dziś są istotnym problemem rozwojowym.

Niedoskonały transport publiczny utrudnia też rozwój zawodowy, ponieważ ogranicza wybór lokalizacji pracy i/lub wymusza ponoszenie kosztów posiadania samochodu zamiast inwestowania w podnoszenie kompetencji. Może to również faworyzować emigrację, tym

razem na etapie wejścia w czynne życie zawodowe lub podejmowanie się prac poniżej ambicji i kwalifikacji.

Deficyt adekwatnego transportu publicznego, prowadzi w niektórych przypadkach do wykluczenia transportowego, a nawet potencjalnie do wykluczenia z życia społecznego i gospodarczego, co w szczególności może dotyczyć najstarszych mieszkańców.

Dysfunkcjonalność transportu publicznego wymusza też przerzucanie się na kosztowniejszy i znacząco mniej wydajny samochodowy transport indywidualny, co przyczynia się do wyczerpywania się przepustowości głównych ulic Krynicy-Zdrój w niektórych porach dnia, szczególnie podczas sezonu turystycznego.

Kierowcy indywidualni tworzą korki, na które skarżyli się praktycznie wszyscy uczestnicy przeprowadzonych warsztatów. Dla pełnego rozwiązania tego problemu, ale również dla zapewnienia lepszego transportu publicznego, istotne jest zrozumienie (np. poprzez proste badania terenowe) kim są kierowcy tworzący korki - skąd i dokąd jadą oraz jakie potrzeby chcą zrealizować. Jest wysoce prawdopodobne, że dużą część tych potrzeb można by zaadresować transportem publicznym, a pozostałe potrzeby poprzez transport jednośladowy (np. w oparciu o rowery i hulajnogi) i bardziej komfortowy transport pieszy – transport jednośladowy i pieszy zwłaszcza na ostatnim odcinku.

Z powyższych dysfunkcjonalności wynika dodatkowo dążenie do pozostawiania samochodów indywidualnych jak najbliżej końcowej destynacji, często w centrum Krynicy, co nie jest kompatybilne z liczbą wyznaczonych miejsc parkingowych. Fakt ten, w połączeniu z zaobserwowaną przez uczestników warsztatów wstrzeźliwością straży miejskiej, skutkuje pozostawianiem samochodów na chodnikach, na uciążliwość czego skarżyli się praktycznie wszyscy uczestnicy warsztatów. Ulepszony transport publiczny powinien przyczynić się do rozwiązania i tego problemu, nawet jeśli byłby on ograniczony tylko do obsługi relacji parking poza ścisłym centrum - końcowa destynacja bliżej centrum miasta. Dodatkowo, rozwiązanie takie można wesprzeć bardziej równomiernym rozłożeniem miejsc do parkowania w mieście (np. po jednej stronie każdej jezdni) i/lub odpłatnym włączeniem miejsc i parkingów prywatnych do sieci miejskiej.

Pozytywnym efektem ubocznym ulepszenia transportu publicznego będzie zredukowanie zanieczyszczeń powietrza i hałasu generowanych przez indywidualny transport

samochodowy, co pozwoli wzmocnić wizerunek gminy jako gminy uzdrowiskowej, stawiającej na zrównoważony rozwój.

1.4. Podmiotowe potraktowanie mieszkańców w zarządzaniu gminą

Istotne jest wytworzenie poczucia podmiotowego traktowania mieszkańców w zarządzaniu gminą. Ta transwersalna zmiana powinna pomóc skutecznie i z poparciem mieszkańców wdrożyć pozostałe trzy rekomendacje strategiczne.

Już w procesie rekrutacji do udziału w warsztatach, u bardzo wielu potencjalnych uczestników i w wielu organizacjach lokalnych usłyszeć można było frustrację związaną z niewykorzystaniem ich dotychczasowego wysiłku na rzecz gminy, w rezultacie czego unikali oni dalszego zaangażowania. Dotyczyło to braku wdrożenia rezultatu działań zarówno oddolnych, jak i też działań organizowanych przez lub na zlecenie gminy.

Drugą stroną tego problemu, wyrażoną podczas warsztatów, był postrzegany brak próby włączania mieszkańców w procesy decyzyjne, zwłaszcza dotyczące inwestycji infrastrukturalnych na terenie gminy. Tu wskazane jest rozszerzenie gamy narzędzi komunikacji i partycypacji wykorzystywanych przez gminę w celu objęcia praktyczną partycypacją większej proporcji mieszkańców. Dodatkowe rekomendacje dotyczące narzędzi, wypracowane na bazie warsztatów, znajdują się w Rozdziale II niniejszego dokumentu.

2. Kluczowe wnioski z badania potrzeb mieszkańców w 6 obszarach Smart City

2.1. Kapitał ludzki i społeczny

Obszar kapitał ludzki i społeczny (*smart people*) obejmuje tematy związane z udziałem mieszkańców w życiu publicznym. Podczas warsztatów rozmawialiśmy o formach aktywności społecznych m.in. funkcjonujących na terenie gminy stowarzyszeniach i klubach sportowych,

dostępach do różnych form kształcenia. Mieszkańcy opiniowali również umiędzynarodowienie gminy (otwartość na świat) oraz zróżnicowanie społeczne i etniczne.

Wszystkie grupy wiekowe pozytywnie oceniły ilość i różnorodność inicjatyw, organizacji i stowarzyszeń działających na terenie gminy. Dorośli widzieli potencjał do większego wsparcia przez gminę lokalnych inicjatyw poprzez pomoc finansową oraz wsparcie infrastrukturalne. Wspominano, że brakuje miejsc, w których można by zorganizować wydarzenia inicjowane przez mieszkańców. Nie musi to wynikać z zupełnego braku dostępnych przestrzeni na terenie gminy, a raczej z braku chęci zorganizowania tych przestrzeni przez zarządzających gminą. Dla przykładu można by skorzystać z sali konferencyjnych oferowanych w hotelach. Jednym z miejsc w którym mogłyby się odbywać różne wydarzenia jest planowane Laboratorium Dialogu. Młodzież wyraziła potrzebę wsparcia promocji oddolnych działań mieszkańców. Chcieliby, żeby informacje dotyczące możliwości działań społecznych i kulturowych były bardziej dostępne.

Jednym z ważnych problemów wskazywanych przez młodzież była niska postrzegana jakość szkolnictwa oraz niski poziom edukacji, który powinien zostać zaadresowany przez władze gminy. Zdaniem młodzieży brakuje również wsparcia dla ambitnej młodzieży oraz zwiększenia różnorodności oferty edukacyjnej, które obecnie koncentruje się jedynie na hotelarstwie oraz gastronomii. Porównanie wyników egzaminów maturalnych z 2021 publikowanych przez Centralną Komisję Egzaminacyjną oraz Okręgową Komisji Egzaminacyjnej w Krakowie, pokazało, że średnie wyniki matur z przedmiotów podstawowych (matematyka, język polski, język angielski) w Technikum oraz Liceum Ogólnokształcącym w Krynicy-Zdrój są poniżej średnich krajowych.

Uczestnicy warsztatów wskazali, że obecnie w gminie brakuje wydarzeń międzynarodowych, co wpływa na poczucie zamknięcie się na świat, kulturę i ludzi spoza granicy. Mieszkańcy chcieliby widzieć więcej działań w tym obszarze. Zagraniczni turyści, w tym Polonia, są zdaniem mieszkańców mniej widoczni niż kiedyś.

2.2. Jakość życia

W obszarze Jakości życia (*smart living*), w trakcie warsztatów mieszkańcy mieli możliwość wypowiedzieć się na temat elementów, które mają znaczący wpływ na jakość życia w gminie. Uczestnicy warsztatów przekazali opinie o dostępności i jakości obiektów sportowych i usług medycznych, dostępnej ofercie kulturalno-rozrywkowej, percepcji bezpieczeństwa oraz o realizowanych programach społeczno-socjalnych.

Wszystkie grupy wiekowe zgodnie oceniły gminę jako miejsce o dobrej jakości życia, gdzie czują się bezpiecznie. Potwierdzają to wyniki badań ilościowych przeprowadzonych przez ASM Centrum Badań i Analiz Rynku (2020), według których ponad 90% mieszkańców Krynicy-Zdrój oraz okolicznych sołectw jest zadowolonych z życia w gminie.

Według uczestników warsztatów najważniejszymi elementami z obszaru jakości życia, które wymagają poprawy jest jakość i dostępność usług medycznych, oferta sportowa, oferta kulturalno-rozrywkowa oraz infrastruktura drogowa i transport publiczny. Ma to swoje potwierdzenie w poprzednich badaniach przeprowadzonych przez ASM Centrum Badań i Analiz Rynku (2020), w których jako główne elementy (ponad 25% głosów) wpływające na postrzeganą jakość życia wskazano infrastrukturę drogową, ofertę kulturalno-rozrywkową oraz jakość usług medycznych.

Aspekt usług medycznych wymaga poprawy zdaniem wszystkich grup wiekowych. Do głównych problemów należy długi czas oczekiwania na wizyty u lekarza oraz brak lekarzy specjalistów na terenie gminy. W sytuacji, gdy nie jest standardem rynkowym oferowanie pakietów prywatnej ochrony zdrowia dla pracowników, dostęp do prywatnej, w tym specjalistycznej opieki zdrowotnej jest ograniczony. Mieszkańcy wskazywali na konieczność dojeżdżania do lekarza do większych miast jak Nowy Sącz czy Kraków.

Przedstawiciele wszystkich grup wiekowych chcieliby poszerzenia oferty kulturalno-rozrywkowej na terenie gminy, w cenach przystępnych dla mieszkańców. Niektóre wydarzenia, postrzegane jako skierowane do turystów, są poza zasięgiem finansowym niektórych mieszkańców. Młodzi chcieliby mieć dostęp do dobrej jakości kina, kawiarni, dyskoteki. Dorosłym mieszkańcom zależy na wsparciu ze strony urzędu miasta w organizacji spotkań, wystaw i klubów dyskusyjnych. Młodzież wskazała również, że dostęp do informacji o wydarzeniach i atrakcjach odbywających się na terenie gminy powinna zostać poprawiona.

W badaniu ASM Centrum Badań i Analiz Rynku (2020) mieszkańcy wsi wyżej oceniali jakość usług sportowych niż mieszkańcy miasta. Jednak analiza potrzeb mieszkańców pokazała odwrotny trend. Mieszkańcy okolicznych sołectw pozytywnie oceniają obiekty oraz zajęcia organizowane w mieście, jednak są niezadowoleni z dysproporcji w dostępności do usług sportowych pomiędzy miastem, a sołectwami. Mieszkańcom sołectw zależy na dostępie do różnorodnych zajęć bez konieczności podróży do miasta. Wielokrotnie pojawiała się sugestia renowacji basenu miejskiego, który byłby dostępny dla mieszkańców lub budowy Aquaparku oraz poprawy infrastruktury wspierającej aktywny wypoczynek. Wspominano również o braku oznaczeń i informacji o przyrodniczych atrakcjach na terenie gminy.

2.3. Środowisko naturalne

Obszar środowisko (*smart environment*) obejmuje aspekty życia w gminie związane z jakością powietrza, gospodarowaniem odpadami, terenami zielonymi, zarządzaniem wodą oraz ochroną zasobów naturalnych.

Mieszkańcy pozytywnie oceniają ogół działań zarządzających gminą w obszarze ochrony zasobów naturalnych. Pozytywnie oceniono również dostępność i utrzymania terenów zielonych. Według mieszkańców, powyższe elementy są niewątpliwym atutem mieszkania w Krynicy-Zdrój.

Analiza zebranych opinii wskazała, że z perspektywy mieszkańców głównymi obszarami wymagającymi poprawy w obszarze środowiska jest jakość powietrza oraz nielegalne porzucanie odpadów. Wyniki warsztatów są zbieżne z wynikami badań przeprowadzonymi przez ASM Centrum Badań i Analiz Rynku (2020), które również wskazały te zjawiska jako elementy oceniane negatywnie przez mieszkańców. Mieszkańcy oczekują dodatkowej pomocy w wymianie pieców, która umożliwiłaby wymianę instalacji niezależnie od sytuacji finansowej gospodarstwa domowego. Sytuacja finansowa uniemożliwia niektórym mieszkańcom wymianę instalacji. Dodatkowo, mieszkańcy oczekują od administracji i służb państwowych zaadresowania problemu palenia śmieci oraz nielegalnego wyrzucania śmieci na cmentarzach, przy drogach i w lasach. Nie wszyscy mieszkańcy są świadomi obecnych zasad funkcjonowania systemu odbioru śmieci wielkogabarytowych, przez co jest on postrzegany przez niektórych jako uciążliwy lub niepraktyczny. Seniorom brakuje miejsca oraz systemu, który umożliwiłaby

wymianę niepotrzebnych rzeczy między mieszkańcami oraz umożliwić oddawanie odzieży osobom potrzebującym.

2.4. Zarządzanie

Obszar zarządzanie (*smart governance*) obejmuje tematy związane ze współdziałaniem interesariuszy i podmiotów w gminie. Rozmawialiśmy o udziale mieszkańców w procesach decyzyjnych, przejrzystości funkcjonowania władz oraz o perspektywicznym planowaniu strategii rozwoju. Mieszkańcy wypowiedzieli się również na temat jakości usług publicznych i społecznych.

Wśród mieszkańców, we wszystkich grupach wiekowych, dominuje brak poczucia sprawczości. Mieszkańcy czują, że ich głosy nie są wysłuchiwane, a mechanizmy podejmowania decyzji oceniane są jako nieprzejrzyste. Brakuje wypracowanych mechanizmów współpracy pomiędzy różnymi grupami interesariuszy w gminie. Wszystkie grupy mieszkańców chciałyby być na bieżąco informowane o strategii rozwoju, zmianach i możliwościach włączania się w sprawy lokalne. Wskazywano, że obecnie brakuje takich informacji. Mieszkańcy chcieliby mieć możliwość zgłaszania uwag do proponowanych inwestycji. Chcieliby również, żeby inwestycje były komunikowane z wyprzedzeniem. Mieszkańcy wyrazili potrzebę jasnej, regularnej i przejrzystej komunikacji na temat działań władz gminy oraz regularnych konsultacji. Według Centrum Badań i Analiz Rynku (2020) udział w konsultacjach i spotkaniach zadeklarował co drugi mieszkaniec sołectw i co piąty mieszkaniec miasta. Obecnie decyzje dotyczące budżetu i inwestycji są zaskoczeniem dla wielu mieszkańców. Część mieszkańców postrzega działania gminy jako nastawione głównie na adresowanie potrzeb turystów. Zdaniem części mieszkańców, ich potrzeby nie są adresowane w wystarczającym stopniu.

2.5. Gospodarka

Obszar gospodarka (*smart economy*) dotyczy przedsiębiorczości i pomocy dla przedsiębiorców. W trakcie warsztatów zidentyfikowano problemy związane z lokalnym

rynkiem pracy, innowacyjnością i elastycznością, polityką proinwestycyjną i wykorzystaniem potencjału lokalizacyjnego gminy Krynica-Zdrój.

Gospodarka gminy jest skupiona na sektorze turystycznym oraz na pozyskiwaniu wód mineralnych. Uczestnicy warsztatów pozytywnie oceniają wykorzystanie potencjału lokalizacyjnego oraz inwestycje podnoszące rangę gminy jako miejscowości turystycznej. Uczestnicy warsztatów pozytywnie ocenili powstanie stoków narciarskich, tężni solankowych oraz remont deptaka. Według raportu ASM Centrum Badań i Analiz Rynku (2020) 63% badanych określiło gospodarkę Krynicy-Zdrój jako konkurencyjną. Uczestnicy warsztatów dostrzegają potencjał w podniesieniu atrakcyjności gminy dla sektorów innych niż turystyka, wiedzą jednak, że takie działania wymagałyby wnikliwej analizy oraz inwestycji infrastrukturalnych. Wskazano też na wagę utrzymania konkurencyjności gminy w stosunku do innych rejonów np. gminy Muszyna. Mieszkańcy mają niską świadomość na temat działań proinwestycyjnych, wielu uczestników warsztatów wskazało na brak istnienia jakiegokolwiek polityki proinwestycyjnej ze strony gminy.

Problem dla mieszkańców stanowią niskie zarobki, sezonowość rynku pracy oraz brak możliwości rozwoju i znalezienia lokalnego zatrudnienia w branżach innych niż turystyka i gastronomia. Informacja o niskich zarobkach ma swoje potwierdzenie w danych GUS. W 2019 roku przeciętne miesięczne wynagrodzenie brutto w gminie wynosiło 3 909,31 PLN i było o prawie 25% niższe od przeciętne miesięczne wynagrodzenie brutto w Polsce.

Wszystkie grupy wiekowe zwróciły uwagę na brak pomoc dla przedsiębiorców ze strony zarządzających gminą. Zdaniem młodzieży, niski poziom edukacji oraz brak wsparcia dla ambitnych uczniów utrudnia rozwój przedsiębiorczości wśród młodzieży. Początkującym przedsiębiorcom brakuje wsparcia merytorycznego, szkoleń oraz pomocy w pozyskiwaniu dotacji. Dorośli przedsiębiorcy krytykowali brak wsparcia finansowego ze strony gminy oraz brak chęci współpracy ze strony instytucji gminy. Raport z poprzednich badań przeprowadzonych ASM Centrum Badań i Analiz Rynku (2020) potwierdza, że emigracja zarobkowa, jest jedną z głównych barier budowy kapitału społecznego w gminie Krynica-Zdrój – osoby, które poszukują zatrudnienia w sektorach innych niż turystyka nie mają możliwości znalezienia pracy na terenie gminy.

2.6. Mobilność

Mobilność (*smart mobility*) rozumiana jest tutaj jako obszar obejmujący infrastrukturę drogową i rowerową, infrastrukturę dla pieszych, transport publiczny, lokalny, międzymiastowy oraz kolejowy. W trakcie warsztatu rozmawialiśmy na temat jakości usług transportowych, infrastruktury oraz ich wpływu na jakość życia w gminie.

Transport jest obszarem, który zdaniem przedstawicieli wszystkich grup wiekowych wymaga pilnej poprawy. Mieszkańcy dostrzegali problemy z transportem lokalnym w Krynicy-Zdrój oraz z transportem między sołectwami, a miastem. Konieczność przejazdu przez centrum w godzinach o dużym natężeniu ruchu, okresowo utrudnia mieszkańcom poruszanie się po terenie gminy. Brak dostępności miejsc parkingowych w centrum oraz niewydajna komunikacja lokalna oraz międzymiastowa negatywnie wpływają na jakość życia w gminie. Przedstawiciele wszystkich grup wiekowych negatywnie ocenili wprowadzenie darmowej komunikacji uzdrowskiej, która doprowadziła do zmniejszenia liczby przewoźników prywatnych. Mimo, że według badania przeprowadzonego rok wcześniej przez ASM Centrum Badań i Analiz Rynku (2020) 76,8% mieszkańców pozytywnie oceniło komunikację uzdrowską, obecnie mieszkańcy jednogłośnie zgłosili potrzebę rozwinięcia siatki połączeń komunikacji uzdrowskiej, tak żeby obejmowała większy obszar gminy, kursowała częściej oraz umożliwiała regularne podróże lokalne oraz między sołectwami. Dla mieszkańców znaczącym problemem jest też brak koordynacji lokalnych rozkładów jazdy z międzymiastowymi oraz niska częstotliwość połączeń międzymiastowych. Zdaniem mieszkańców obecny system komunikacji publicznej na terenie gminy nie adresuje ich potrzeb i negatywnie wpływa na dostęp do placówek oświatowych, służby zdrowia oraz innych usług.

3. Szczegółowe wyniki warsztatów

3.1. Kapitał ludzki i społeczny

Młodzież (18-25 lat):

- **Niska jakość szkolnictwa:** Młodzież silnie krytykowała bardzo niski poziom kształcenia szkół średnich w Krynicy. Twierdzili, że Krynica nie jest miejscem, które wspiera ambitną młodzież. Zdaniem młodzieży możliwości kształcenia są mocno ograniczone pod względem różnorodności: jedynie hotelarstwo oraz gastronomia oferują kształcenie na dobrym poziomie.
- **Potrzeba wsparcia inicjatyw oddolnych:** Młodzież chciałaby, żeby oddolne inicjatywy mieszkańców mogły otrzymać wsparcie szczególnie w zakresie promocji.
- **Potrzeba doradztwa zawodowego:** Młodzież podkreślała potrzebę włączenia szkoły jako podmiotu, który oferowałoby praktyczną wiedzę związaną ze świadomym planowaniem i rozwojem ścieżki kariery.
- **Warto zaktywizować niepełnoletnich:** Młodzież twierdzi, że do udziału w życiu publicznym warto zaktywizować osoby poniżej 18 roku życia. Te osoby obecnie mieszkają w Krynicy-Zdrój i mają potencjał, żeby zaangażować się w działania w gminie. Starsza młodzież studiuje w innych lokalizacjach i/lub pracuje, co utrudnia im angażowanie się w sprawy lokalne.
- **Organizacje i wolontariat:** Młodzież była zadowolona z różnorodności ofert wolontariatu, chcieliby, żeby była większa promocja tego typu aktywności. Wspomniano też, że w gminie działa sporo organizacji społecznych zbliżających ludzi do siebie i tworzących wspólnotę.
- **Chęć poznania świata i zdobycia doświadczenia:** dla młodzieży ważna jest możliwość zdobycia doświadczenia zawodowego. Z dużym entuzjazmem proponowali wymiany międzynarodowe, umożliwiające zdobycie doświadczenia za granicą. Bardzo chcieliby mieć dostęp do tego typu programów. Pozytywnie oceniono wydarzenia, w których mieszkańcy mogli brać czynny udział takie jak Światowe Zimowe Igrzyska Polonijne czy wybory miss/mister. Uczestnictwo w tych wydarzeniach dawało mieszkańcom wiele szans na poznanie osób zza granicy i ich kultury. Wskazano, że obecnie w gminie

brakuje wydarzeń międzynarodowych, przez co można odczuwać trochę zamknięcie się na świat, kulturę i ludzi spoza granic.

- **Zróżnicowanie społeczno-etniczne:** Młodsze pokolenie mieszkańców wykazuje się dużą otwartością i zrozumieniem na inność. Młodzież wspominała, że na terenie gminy występuję dyskryminacja, jeżeli ktoś za bardzo afiszuje się z odmiennymi poglądami i zachowaniem, dlatego generalnie ludzie tego nie robią. Brakuje wydarzeń, które by pozwoliły na poznanie i zrozumienie "inności", a jeżeli są takie wydarzenia to są zbyt słabo promowane. Jedna osoba wskazywała, że odpowiednio podjęte działania i ich promowanie jak i pewna regularność pozwoliłaby otworzyć się na osoby z odmiennymi poglądami i zmniejszyć brak zrozumienia i liczbę przykrych incydentów związanych z mniejszościami narodowymi lub etnicznymi.

Dorośli mieszkańcy (26-62):

- **Potrzeba wsparcia inicjatyw oddolnych:** Zdaniem dorosłych uczestników warsztatów gmina ma duży potencjał, ze względu na obecnie funkcjonujące kulturalne inicjatywy oddolne. Mieszkańcy podkreślali jednak brak dostępności sal i obiektów do organizowania spotkań, eventów, wystaw koncertów, klubów dyskusyjnych oraz zorganizowanych wyjazdów. Mieszkańcy chcieliby, żeby gmina wspierała lokalne stowarzyszenia poprzez pomoc finansową, zapewnienie lokali oraz wsparcie w promocji działań. Brakuje również atrakcji włączających najmłodszych w wydarzenia kulturalne.
- **Świadomość możliwości i dobra współpraca:** Wielu mieszkańców jest świadomych różnych możliwości włączania się w życie gminy: znają bazę organizacji pozarządowych, doceniają aktywność strażaków, koła gospodyń wiejskich, działania domu ludowego, świetlicę środowiskową. Mieszkańcy pozytywnie oceniają działanie i współpracę z Centrum Kultury oraz pomoc tej jednostki w organizacji różnych wydarzeń z sołectwami.
- **Niski poziom edukacji:** Mieszkańcy krytykują niski poziom nauczania w Krynicy, który nie daje młodym szans na rozwój. Osoby, którym zależy na lepszym nauczaniu kształcą się w Nowym Sączu lub w Krakowie.
- **Stygmatyzacja w szkołach:** W szkołach wskazywano na problemem stygmatyzacja uczniów pochodzących z niektórych środowisk. Szufładkowanie uczniów przez kadre

nauczycielską może prowadzić do utraty motywacji i braku wiary we własne siły wśród uczniów dotkniętych stygmatyzacją.

- **Umiędzynarodowienie:** Mieszkańcy pozytywnie oceniają wszelkie działania dające możliwość wymiany kulturowej takie jak wymiany ze Słowakami, Festiwal Dzieci Gór, wyjazdy do miast partnerskich oraz współpracę z Ochotniczą Strażą Pożarną ze Słowacji. Mieszkańcy chcieliby mieć więcej działań w tym obszarze.
- **Zróżnicowanie społeczno-etniczne:** Mieszkańcy oceniają gminę jako mało zróżnicowaną pod względem etnicznym i pod względem przekonań. Uważają, że społeczeństwo jest mało otwarte na mniejszości.

Seniorzy 63+:

- **Aktywne organizacje społeczne:** Seniorzy są zadowoleni z obecnie funkcjonujących organizacji społecznych, doceniają różnorodność oferty dla różnych grup społecznych (niepełnosprawnych, Centrum Kultury dla młodzieży oraz zajęcia w lokalnej bibliotece). Doceniają też działania Klubu Senior+.
- **Kształcenie ustawiczne:** Seniorzy doceniają możliwość wzięcia udziału w programach edukacyjnych organizowanych przez Uniwersytet Trzeciego Wieku. Seniorzy doceniają też możliwość nauki języków obcych. Część seniorów chciałaby mieć dostęp do bardziej zróżnicowanej oferty.
- **Umiędzynarodowienie:** Seniorzy są otwarci na świat i z chęcią skorzystaliby z inicjatyw, pozwalających na kontakt z innymi kulturami.
- **Zróżnicowanie społeczne:** Niektórzy twierdzili, że manifestowanie inności jest raczej źle postrzegane. Seniorzy nie dostrzegają mniejszości. Niektórzy seniorzy żałują, że ludność wysiedlona np. Łemkowie, nie przyjeżdżają do Krynicy, brakuje im różnorodności.

3.2. Jakość życia

Młodzież (18-25 lat):

- **Oferta kulturalno-rozrywkowa:** Młodzież ma podzielone zdanie odnośnie do oferty kulturalno-rozrywkowej. Z jednej strony bardzo pozytywnie oceniają Festiwal Kolorów

oraz koncerty wakacyjne, dające możliwość spotkania ze znajomymi i posłuchania muzyki na żywo. Pozytywnie oceniają też marketing wydarzeń skierowanych dla turystów. Uczestnicy warsztatów wyrazili jednak potrzebę rozszerzenia oferty kulturalno-rozrywkowej. Brakuje miejsc do wspólnego spędzania czasu, gdy pogoda nie dopisuje. Wielu z nich podróżuje do Nowego Sącza, żeby zobaczyć nowe filmy. Brakuje im przestrzeni i atrakcji dla młodych. Problem ten jest zauważany zwłaszcza w sołectwach. Młodzi chcieliby mieć dostęp do dobrej jakości kina, kawiarni, dyskoteki. Według młodzieży oferta zajęć organizowanych w Centrum Kultury, jest kierowane głównie do najmłodszych. Młodzież chętnie skorzystałaby z zajęć dodatkowych lub warsztatów w okresie ferii i wakacji; jako przykłady ciekawych zajęć uczestnicy podawali taniec i malarstwo. Rozwój zespołu tańca artystycznego „Miniatury” jest oceniany jako dobra wizytówka gminy.

- **Brak informacji o wydarzeniach:** Młodzieży brakuje bieżących informacji na temat wydarzeń i zajęć organizowanych na terenie gminy, chcieliby, żeby takie wydarzenia były komunikowane zarówno w mediach społecznościowych jak i przestrzeni miejskiej (plakaty).
- **Brak dostępu do specjalistycznych usług medycznych:** W trakcie rozmowy z młodzieżą pozytywnie oceniono lokalizację szpitala oraz jakość podstawowych usług tam świadczonych – również w trakcie kryzysu COVID-19. Dla młodzieży dostępność usług medycznych nie należała do kluczowych problemów. Jednak konieczność podróży do specjalistów (np. fizjoterapeuta, dermatolog) lub dentystów do innych miast (np. Nowy Sącz, Katowice, Kraków) jest dla nich niedogodna. Jeden uczestnik zwrócił uwagę na brak wystarczającej liczby miejsca parkingowym przed lokalnym ośrodkiem zdrowia.
- **Brak wsparcia w sytuacjach kryzysowych:** Młodzi chcieliby mieć możliwość skorzystania z wyspecjalizowanej pomocy psychologicznej dla osób, które nie radzą sobie z trudnymi sytuacjami. Chcieliby mieć możliwość skorzystania lokalnie z ośrodka oferującego wsparcie psychologiczne.
- **Obiekty i oferta zajęć sportowych:** Młodzież bardzo pozytywnie oceniła dostępne obiekty sportowe, zwłaszcza duże i jasne lodowisko, Orliki oraz różnorodność dostępnych form zajęć sportowych. Młodzież uczestniczy m.in. w zajęciach hokejach, łyżwiarstwa, sztukach walki, breakdance, klubach tanecznych. Wiele osób podkreśliło, że chcieliby mieć dostęp do wodnych obiektów sportowych np. basenu lub Aquaparku.

Jedna osoba zgłosiła brak dobrej jakości siłowni w gminie. Tutaj, podobnie jak w przypadku omawiania oferty kulturalno-rozrywkowej wybrzmiał problem dysproporcji dostępnych obiektów i zajęć pomiędzy miastem, a sołectwami. Młodzi mieszkańcy sołectw chcieliby mieć dostęp do większej liczby zajęć sportowych bez konieczności podróżowania do Krynicy. Jeden z mieszkańców negatywnie ocenił fakt, że niektóre zajęcia sportowe są dostępne tylko dla wybranych grup wiekowych – jako przykład podał brak zajęć piłki nożnej dla osób poniżej 14 roku życia.

- **Poczucie bezpieczeństwa:** Pomimo pojedynczych miejsc, które nie są bezpieczne i sporadycznych aktów wandalizmu, młodzi uczestnicy warsztatów zgodnie uznali, że gmina jest bezpieczna.
- **Pomoc społeczno-socjalna:** Młodzież nie miała wystarczającej wiedzy w tej dziedzinie, aby móc określić potrzebne kierunki zmian. Jedna osoba pozytywnie oceniła programy wsparcia dla starszych osób. Jedna zaobserwowała brak programów aktywizacji zawodowej.

Dorośli mieszkańcy (26-62 lat):

- **Oferta kulturalno-rozrywkowa:** Pozytywnie oceniono Festiwal Kiepur, działania biblioteki – np. spotkania z podróżnikami i autorami. W porównaniu do miasta, oferta w sołectwach jest mała, brakuje też zajęć dla młodzieży. Pozytywnie oceniono kuno plenerowe w sołectwach.
Niektórzy mieszkańcy wskazywali, że większość atrakcji (drogie koncerty, muzeum Nikifora) są kierowane do turystów, a potrzeby mieszkańców nie są uwzględniane. Jeden uczestnik wskazał pomysł na budowę muzeum o uzdrowisku (muzeum w Żywcu jako inspiracja), ponieważ w Krynicy powstały dość innowacyjne rozwiązania i warto o nich informować.
- **Niska jakość usług medycznych:** Zdaniem dorosłych uczestników niska jakość usług medycznych negatywnie wpływa na jakość życia w gminie. Brak dostępności lekarzy i/lub długie terminy oczekiwania na wizytę zmusza do korzystania z prywatnych placówek lub wyjazdów do Nowego Sącza lub Krakowa. W gminie brakuje również specjalistów: dentystów dla dzieci, opieki okołoporodowej, fizjoterapii dla seniorów. Mieszkańcom brakuje również programów profilaktyki zdrowotnej. Brak komunikacji podmiejskiej pomiędzy sołectwami, a miastem jest również znaczącą barierą w

dostępie do usług medycznych. Mieszkaniec Tylicza wskazał na złą organizację rejestracji w placówkach (mimo umówionej godziny pacjenci przychodzą za wcześnie na wizyty). Wspomniał również, że ośrodek zdrowia w Tyliczu wymaga remontu i doposażenia.

- **Potrzeba dodatkowych zajęć sportowych:** Mieszkańcy zgłaszali pojedyncze problemy związane z dostępnością obiektów i zajęć sportowych. Zdaniem uczestników brakuje wsparcia transportu dzieci na zajęcia sportowe. Pozytywnie ocenione budowę Orlików oraz plac zabaw na osiedlu Czarny Potok. Jedna z osób zwróciła uwagę na brak boiska w Szkole Podstawowej nr 1. Mieszkańcy miasta chętnie skorzystaliby z siłowni na dworze – na wzór siłowni w sołectwach. Mieszkańcy krytykują brak miejskich obiektów i imprez sportowych. Brakuje również klubów sportowych zarówno dla dorosłych jak i dla dzieci. Krytykowali również wysoką cenę basenów w obiektach sanatoryjnych. Mieszkańcy chcieliby mieć możliwość rozwijania się w takich dyscyplinach jak squash, tenis. Dostrzegają też potencjał budowy pola golfowego, kortów lub krytej pływalni.
- **Infrastruktura wspierająca aktywny wypoczynek wymaga poprawy:** Dorośli krytykowali brak infrastruktury i zaniedbania negatywnie wpływające na możliwość wypoczynku na dworze, szczególnie latem. Wskazywano, że ścieżki rowerowe, mimo że są bardzo dobre to są słabo oznaczone. Góra parkowa nie ma wejścia dla osób z wózkiem. Problemem są quady w miejscach przyrodniczych, ponieważ nie ma dedykowanych miejsc do jazdy offroad/cross. Mieszkańcom brakuje też ogólnodostępnego basenu, sztucznego zalewu, a najlepiej Aquaparku, który przyciągnąłby również turystów. Mieszkańcy z dziećmi zgłosili brak przestrzeni i atrakcji dla dzieci (placu zabaw) w centrum miasta.
- **Niewystarczająca promocja atrakcji:** Informacje o nowych i aktualnych atrakcjach nie są w dostateczny sposób komunikowane mieszkańcom. Brakuje im też informacji o planowanych i nowych atrakcjach oraz inwestycjach.
- **Poczucie bezpieczeństwa:** Pomimo drobnych aktów wandalizmu, mieszkańcy czują się bezpiecznie. Chcieliby, żeby policja i straż miejska patrolowała również sołectwa.
- **Jakość służb miejskich:** Dorośli mieszkańcy zgłaszali pojedyncze uwagi dotyczące jakości służb miejskich. Uwagi dotyczyły pasywności firmy odpowiadającej za monitoring, niewystarczającą liczbę policjantów ochraniających imprezy zbiorowe.

Brakowało im również egzekwowania prawa drogowego wobec właścicieli niepoprawnie zaparkowanych pojazdów.

- **Potrzeba rozwoju programów społeczno-socjalnych:** Zdaniem dorosłych mieszkańców potrzebne jest dodatkowe wsparcie dla osób starszych oraz dla rodzin wielodzietnych oraz rodzin patologicznych. Zdaniem dorosłych jedną z głównych barier jest wstyd wiązany z proszeniem o pomoc - mieszkańcy wyrazili potrzebę zadbania o ten aspekt w sposób systemowy.

Mieszkańcy pozytywnie oceniają działania realizowane przez Ośrodek Pomocy Społecznej w Krynicy-Zdrój. Wspominali jednak, że można by poprawić współpracę pomiędzy Ośrodkiem Pomocy Społecznej, Centrum Kultury i MOSiR, która umożliwiłaby dzieciom z rodzin w trudnej sytuacji materialnej zapoznanie się z różnymi formami aktywnych form wypoczynku i zajęć pozalekcyjnych.

Podobnie jak w innych obszarach, również tutaj mieszkańcy zauważają dysproporcje pomiędzy pomocą dostępną w mieście Krynica-Zdrój, a sołectwami. Osoby potrzebujące w sołectwach bazują głównie na pomocy ze strony sąsiadów i rodziny. Jedna osoba krytycznie wyraziła się na temat zaobserwowanego przez nią przydzielania mieszkań socjalnych „po znajomości”.

- **Brak wsparcia dla młodych rodziców:** Mieszkańcy z małymi dziećmi wskazywali na brak żłobka, brak programów aktywizacji mam z małymi dziećmi oraz brak bazy opiekunek dostępnych w gminie, która mogłaby zostać stworzona przez urząd miasta.

Seniorzy (63+):

- **Zniżki dla mieszkańców:** Zdaniem seniorów, oferta skierowana do turystów jest w dużej mierze poza możliwościami finansowymi mieszkańców gminy. W trakcie warsztatu seniorzy podkreślali potrzebę stworzenia karty mieszkańca uprawniającej do zniżek np. na wydarzenia i atrakcje czy wodę w pijalniach.
- **Zanik więzi społecznej po pandemii:** Seniorzy zaobserwowali zanik relacji społecznych spowodowany wybuchem pandemii, który utrzymał się również po pandemii.
- **Brak promocji wydarzeń kulturalnych:** Zdaniem seniorów w gminie brakuje świadomości o wydarzeniach kulturalnych, który wynika z braku informacji. Zdaniem tej grupy uczestników, wydarzenia kulturalne powinny być promowane poprzez plakaty na tablicach informacyjnych i w sklepach.

- **Potrzeba rozszerzenia oferty kulturalno-rozrywkowej:** Mieszkańcy wspominali, że oferta kulturalna dostępna w Muszynie jest bogatsza i bardziej interesującą. Pozytywnie ocenili kina plenerowe w Krynicy-Zdrój. Wskazywano na dysproporcje w dostępie do oferty kulturalno-rozrywkowej pomiędzy miastem, a sołectwami. Jednym z proponowanych pomysłów była organizacja turniejów sportowych pomiędzy reprezentacjami sołectw.
- **Niska jakość usług medycznych:** Seniorzy twierdzą, że niska jakość publicznej opieki zdrowotnej stanowi zagrożenie dla zdrowia i zmusza do korzystania z prywatnych gabinetów. Na terenie gminy brakuje lekarzy specjalistów. Mieszkańcy wymieniali brak psychiatrów, reumatologów, neurologów. Problemem jest też długi czas oczekiwania na wizytę lekarską.
- **Potrzeba dodatkowych obiektów sportowych:** Zdaniem uczestników warsztatu, w gminie brakuje publicznych i przystępnych form aktywnego wypoczynku np. ścianek wspinaczkowych, placów zabaw w centrum, a szczególnie miejskiego basenu, z których mieszkańcy mogliby korzystać na co dzień. Seniorzy pozytywnie ocenili Orliki, stadiony sportowe oraz plac zabaw przy osiedlu Czarny Potok. Wskazano również, że mieszkańcy okolicznych sołectw również powinni mieć dostęp do rozrywki na dworze (np. place zabaw, skatepark).
- **Poczucie bezpieczeństwa:** Seniorzy czują się bezpiecznie na terenie gminy, nie widzą żadnych problemów w tym obszarze.
- **Dobrze realizowane programy społeczno-socjalne:** Seniorzy pozytywnie oceniają realizowane programy społeczne. Na przestrzeni lat zauważyli spadek ilości osób bezdomnych na terenie gminy. Obecnie jedynie sporadycznie spotykają się z osobami bezdomnymi lub osobami nadużywającymi alkoholu w przestrzeni miejskiej.

3.3. Środowisko naturalne

Młodzież (18-25 lat):

- **Niska jakość powietrza:** Zdaniem młodzieży niska jakość powietrza negatywnie wpływa na jakość życia w gminie. Mimo programów wymiany pieców, nie wszystkich mieszkańców na nie stać. Ponieważ lokalna społeczność jest mała, mieszkańcy nie czują

się komfortowo zgłaszając zachowania antyspołeczne takie jak palenie śmieci. Mieszkańcy bardziej boją się reakcji sąsiada, który dowie się, że na niego donieśli niż konsekwencji zdrowotnych zanieczyszczonego powietrza. Obecnie prowadzone działania przez służby miejskie nie rozwiązują problemu w pełni. Dla niektórych osób dofinansowanie częściowe jest niewystarczające, żeby wymienić piec.

- **Gospodarowanie odpadami:** Młodzi mieszkańcy zauważyli liczne problemy związane z tym aspektem życia gminy. Jednym z problemów są zbyt małe i rzadko wymieniane kosze w przestrzeni miejskiej. Dodatkowym problemem są śmieci wielkogabarytowe – odbiór ich wymaga wcześniejszego uzgodnienia, jednak transport uwzględnia jedynie przestrzeń do 3m³. Niektóre odpady gabarytowe trafiają do lasu. Młodym mieszkańcom odpowiada częstotliwość odbioru śmieci z budynków mieszkalnych.
- **Dostępne i dobrze utrzymane tereny zielone:** Mieszkańcy doceniają dostępność i utrzymanie terenów zielonych. Jest to dla nich niewątpliwy atut mieszkania w gminie.
- **Dobre zarządzanie wodą:** Mieszkańcy pozytywnie ocenili ten aspekt gminy. Doceniają dużą liczbę źródełek, programy edukacyjne zachęcające do oszczędzania wody. Jeden z uczestników pozytywnie ocenił rozwój wodociągów miejskich.
- **Ochrona zasobów naturalnych:** Mieszkańcy zgłosili jedynie problemy związane z nielegalną wycinaniem drzew oraz nielegalnym wyrzucaniem odpadów w lasach.

Dorośli mieszkańcy (26-62 lat):

- **Okresowa zła jakość powietrza:** Zdaniem mieszkańców jakość powietrza negatywnie wpływa na jakość życia i markę gminy. Zgłaszanie negatywnych zachowań takich jak palenie śmieci, negatywnie odbija się na więziach społecznych, co zniechęca mieszkańców do zgłaszania takich sytuacji. Donosiciele są stygmatyzowani, a nie osoby palące śmieci. Zdaniem uczestników warsztatów, wielu mieszkańców skorzystało z dofinansowania na wymianę pieca, jednak poziom dofinansowania nie był wystarczający, żeby wymiany mogli dokonać wszyscy zainteresowani – dla niektórych zła sytuacja finansowa wciąż uniemożliwia wymianę pieca. Mieszkańcy potrzebują systemowych rozwiązań umożliwiających wymianę starych systemów grzewczych, ponieważ wielu mieszkańców nie może ponieść całkowitych kosztów takiej modernizacji.

- **Gospodarowanie odpadami:** Uczestnikom warsztatów brakuje możliwości zorganizowania odbioru dużych gabarytów, które zostały zawieszona w trakcie pandemii. Mieszkańcy zaobserwowali wyrzucanie śmieci w niedozwolonych miejscach w lesie, przy drogach oraz na cmentarzu. Krytykowano bierną postawę władz gminy, które ich zdaniem niedostatecznie przeciwdziała takim zachowaniom. Zgłoszono brak możliwości segregacji odpadów przy ciągach pieszych, brak systemu kaucyjnego za butelki oraz brak punktów odbioru np. baterii oraz żarówek. Do aktywnej segregacji śmieci niektórych mieszkańców zniechęca to, że zaobserwowali, że śmieci z różnych frakcji odbierane są przez jedną śmieciarkę. Jeden z uczestników warsztatów zwrócił uwagę na fakt, że częstotliwość wywożenia odbioru odpadów nie adresuje potrzeb niektórych sektorów np. turystycznego.

Obecne działania edukacyjne z zakresu gospodarowania odpadami zostały ocenione jako wystarczające.

- **Tereny zielone:** Generalnie mieszkańcy pozytywnie wypowiedzieli się na temat proporcji terenów zielonych na terenie gminy. Mieszkańcy krytykowali brak odpowiedniej pielęgnacji drzew. Jeden z mieszkańców zasugerował zastąpienie niektórych trawników łąkami. Wspominano również o braku oznaczeń i informacji o przyrodniczych atrakcjach na terenie gminy. Zdaniem niektórych uczestników warsztatu, proporcja zieleni na deptaku w centrum miasta i na Słotwinach nie jest wystarczająca.
- **Zarządzanie wodą:** Mieszkańcy wskazywali, że utrzymanie rzeki Kryniczanki jest dobre i nie ma częstych podtopów. Jeden z mieszkańców zwrócił uwagę na brak odpowiedniego utrzymania brzegów rzek co stwarza ryzyko zatorów (ściananie chwastów oraz drzew) na odcinku koryta rzeczno od mostu przy ul. Pułaskiego w górę rzeki. Jeden z mieszkańców zasugerował oznaczenie źródełek wód mineralnych. Jeden z uczestników podał rozwiązania, które mogłyby być zastosowane na obszarach o dużym rozproszeniu budynków, gdzie nie ma kanalizacji: oczyszczalnie indywidualne; recykling wody szarej która wytwarzana jest podczas domowych czynności np. kąpiele czy mycia naczyń do splukiwania wody w toalecie, do mycia samochodu lub podlewania ogródka; zastosowanie toalet separujących ciekłe nieczystości od stałych i umożliwiające wykorzystanie zgromadzonych nieczystości jako nawóz.

- **Ochrona zasobów naturalnych:** Generalnie mieszkańcy pozytywnie ocenili działania władz gminy w zakresie ochrony środowiska i walorów przyrodniczych na terenie gminy. Jeden mieszkaniec zgłosił, że konieczna jest nowelizacja danych, na których bazuje plan ochrony przyrody, ponieważ obecne mogą być już nieaktualne. Jako pozytywny przykład współdziałania różnych interesariuszy w ochronę przyrody podano funkcjonowanie parku regionalnego w Wogezach (wschodnia Francja). W parku tym różne grupy interesariuszy są włączane w tworzenie planu ochrony obszaru, tak żeby zbalansować interesy ekonomiczne, społeczne oraz środowiskowe. Zgłoszono pomysł ustalenia planu ochrony przyrody dla całego obszaru gminy. Obecnie inwestorzy sami muszą przeprowadzać inwentaryzację przyrodniczą przy planowanej inwestycji. Jeden z mieszkańców zauważył, że zabetonowanie deptaka może mieć negatywny wpływ na roślinność na tym obszarze. Jeden z mieszkańcy zwrócił również uwagę na brak prawnego uregulowania krajobrazu miejskiego, co prowadzi do braku wizualnej spójności budynków, małej architektury, szyldów i reklam w przestrzeni miejskiej.

Seniorzy 63+:

- **Okresowy problem jakości powietrza:** Zanieczyszczenie powietrza zimą jest dużym problemem na terenie gminy. Problem jest potęgowany przez mieszkańców, którzy palą śmieci. Zdaniem seniorów, trudno jest spełnić warunki kwalifikujące do programów wymiany pieców. Seniorzy zebrani w trakcie warsztatu podkreślili potrzebę dodatku górskiego do ogrzewania, ze względu na długi sezon grzewczy.
- **Fotowoltaika:** Seniorzy pozytywnie ocenili rosnącą liczbę paneli fotowoltaicznych, dostrzegają również potencjał spółdzielni bloków jako inicjatorów takich zmian.
- **Gospodarowanie odpadami:** Seniorzy pozytywnie oceniają harmonogram wywozu odpadów. Seniorzy nie mają świadomości na temat tego, co się dzieje z odpadami i jak są przetwarzane. Demotywuje ich fakt, że różne typy odpadów są zabierane przez jedną śmieciarkę. Seniorom brakuje miejsca oraz systemu, który umożliwiłby wymianę niepotrzebnych rzeczy między mieszkańcami oraz umożliwił oddawanie odzieży osobom potrzebującym.
- **Zieleń w mieście i tereny zielone:** Seniorzy pozytywnie oceniają miejską zieleń i tereny zielone. Pojawiły się jednak głosy co do niewystarczającej powierzchni zielonej na

miejskim deptaku. Mieszkańcom brakuje też informacji na temat wprowadzanych zmian np. że na miejsce starych drzew posadzone zostaną nowe.

- **Zarządzanie wodą:** Głównym problemem zdaniem seniorów jest wysoka cena wody. Na niektórych obszarach gminy (np. Grybów) zdarza się, że brakuje wody. Dodatkowo ciekły wodne nie są regularnie oczyszczane, co stanowi problem w przypadku powodzi, ponieważ elementy pływające w wodzie zamykają przepływ. Seniorom brakuje zbiorników wodnych, które mogłyby zostać wykorzystywane w celach rekreacyjnych.
- **Ochrona zasobów naturalnych:** Seniorzy krytykowali nadmierne zjawisko wycinania drzew na terenie gminy. Seniorzy nie są świadomi problemów i działań związanych z ekologią. Brakuje im praktycznych wskazówek na temat tego, jak takie działania wprowadzać.

3.4. Zarządzanie

Młodzież (18-25 lat):

- **Brak poczucia sprawczości:** Młodzi ludzie wskazywali, że ich głosy nie są wysłuchiwane. Przytaczano przykłady petycji w sprawach ważnych dla młodzieży takich jak zmiana godzin przejazdu linii autobusowych, aby były one dopasowane do godzin rozpoczęcia zajęć lekcyjnych oraz wymiany zniszczonego przystanku w Tyliczu, które według mieszkańców nie zostały zaadresowane. Mimo, że młodzi mają zdanie na wiele tematów i chętnie by się wypowiedzieli, to czują, że aktywne włączanie się w życie gminy nie przyniosłoby rezultatów. Wynika to z doświadczenia braku odpowiedzi gminy na ich wcześniejsze prośby i niskiego poczucia sprawczości. Krytykowano również, że udział w głosowaniu w budżecie partycypacyjnym był możliwy tylko dla osób, które ukończyły 18 rok życia oraz wskazywano na brak informacji o samym głosowaniu. Próg wieku mógłby zostać obniżony np. do 15-16 roku życia. Młodzi ludzie twierdzą, że władza jest obecnie w rękach starszych pokoleń, a ich zdanie oraz kreatywność mogłoby być lepiej wykorzystywane. Młodzież wyraziła potrzebę miejsca, które wspierałoby lokalną integrację oraz było miejscem dialogu między młodymi mieszkańcami. Konsekwencją pomijania głosu młodzieży może być fakt, że mimo iż

mają oni świadomość dostępu do informacji to nie są szczególnie zainteresowani aktywnym śledzeniem procesów decyzyjnych w gminie.

- **Informacja o nowych inwestycjach i decyzjach władz gminy:** Młodzież krytykowała fakt, że zmiany w gminie takie jak remonty oraz nowe inwestycje nie są w skuteczny sposób zapowiadane i konsultowane z mieszkańcami. Nie podobał im się fakt, że remonty oraz przebudowy, których często głównym celem jest podnoszenie standardu usług dla turystów, nie są skutecznie komunikowane z wyprzedzeniem.
Pozytywnie oceniono rolę radnych w sołectwach jako osób przekazujących mieszkańcom informacje o działalności gminy i inwestycjach. Pojawił się też pozytywny głos, na temat portalu społecznościowego Facebook, dzięki któremu mieszkańcy mają łatwy dostęp do informacji i są w miarę możliwości są na bieżąco informowani o tym co się dzieje w gminie.
- **Nieskuteczne informowanie o wydarzeniach:** Młodzież krytykowała nieskuteczne informowanie i promowanie wydarzeń kulturalnych i społecznych przez władze gminy i podległe jej instytucje np. Centrum Kultury. Młodzież wyraziła chęć udziału w wydarzeniach kulturalnych i społecznych, ale często dowiaduje się o nich po fakcie. Sugerowane przez młodzież kanały które mogłyby być bardziej skuteczne to plakaty oraz media społecznościowe (Facebook, Instagram). Młodzież wskazywała, że wydarzenia dla turystów jak np. koncerty, Festiwal Jana Kiepury, czy Festiwal Kolorów były bardzo dobrze rozreklamowane.
- **Potrzeba wsparcia inicjatyw oddolnych:** Młodzież chciałaby, żeby oddolne inicjatywy mieszkańców mogły otrzymać wsparcie np. w zakresie promocji ze strony Centrum Kultury.
- **Krynica miejscem dla turystów:** Młodzież ma poczucie, że ich priorytety są często pomijane. W ich oczach, gmina troszczy się przede wszystkim o turystów. Inwestycje skierowane dla mieszkańców są często odwlekane. Młodzież chciałaby, żeby ich interes i potrzeby też były brane pod uwagę.
- **Brak małej architektury:** Zdaniem młodych w gminie brakuje małej architektury miejskiej np. altanki przeznaczonej do wypoczynku i integracji na dworze.

Dorośli mieszkańcy (26-62):

- **Nie wszyscy chcą się angażować:** Społeczeństwo jest zróżnicowane, część mieszkańców nie jest zainteresowana udziałem w procesach decyzyjnych. Mają świadomość istnienia różnych narzędzi włączania się w procesy podejmowania decyzji, jednak nie chcą brać w tym udziału. Pandemia dodatkowo utrudniła udział mieszkańców w życiu publicznym.
- **Zainteresowanie wybranymi mechanizmami partycypacyjnymi:** Mieszkańcy pozytywnie ocenili budżet partycypacyjny. Chcieliby, żeby budżetem zostały objęte również sołectwa.
- **Brak mechanizmów współpracy między różnymi grupami interesariuszy:** Zdaniem mieszkańców, mimo wysokiego potencjału społecznego i licznych pomysłów, brakuje mechanizmów ułatwiających współpracę między różnymi jednostkami i instytucjami. Dodatkowo konflikty np. pomiędzy urzędem gminy, a Uzdrawiskiem Krynica-Żegiestów negatywnie wpływają na jakość życia w gminie. Krytykowano również brak współpracy pomiędzy burmistrzem, a przedsiębiorcami – co zwróciło uwagę mieszkańców zwłaszcza w czasie kryzysu COVID-19. Jedna z osób pozytywnie oceniła zwolnienie wskazanych grup przedsiębiorców z podatku od nieruchomości w trakcie pandemii.
- **Niewystarczająca komunikacja o działaniach władz gminy i brak systematycznych konsultacji:** Mieszkańcy zgłaszali potrzebę ulepszenia komunikacji z władzami gminy. Mieszkańcy chcieliby mieć stały kanał komunikacji z gminą. Obecnie komunikacja prowadzona jest różnymi kanałami i brakuje im konsekwencji. Mieszkańcy twierdzą również, że strategia rozwoju nie jest im komunikowana. Obecnie nie mają świadomości na temat kierunków rozwoju. Dla mieszkańców sołectw podstawowym źródłem informacji jest radny lub sołtys.
Mieszkańcy krytykowali brak powszechnie dostępnych informacji na temat terminów realizacji remontów. Mieszkańcom brakuje systematycznych konsultacji prowadzonych w przystępnej formie na temat remontów i terminów ich przeprowadzania.
- **Brak możliwości głosowania online:** Mieszkańcy zgłosili brak możliwości głosowania online jako barierę w dostępie do głosowania w budżecie partycypacyjnym.

Seniorzy 63+:

- **Brak poczucia sprawczości:** Seniorzy wskazywali, że ich zdanie nie jest brane pod uwagę. Wynika to po części z tego, że nie widzą żadnych zmian płynących z wcześniejszych programów np. badania potrzeb dotyczącego systemu transportu publicznego.
- **Brak komunikacji o bieżących sprawach gminy:** Seniorzy chcieliby, żeby informacje o posiedzeniach i ważnych wydarzeniach w życiu gminy były bardziej rozpromowane. Twierdzą, że obecnie są zaskakiwani np. decyzjami o budżecie lub nowych inwestycjach. Seniorzy chcieliby mieć możliwość wyrażenia swojej opinii w sprawach ważnych dla życia i rozwoju gminy.
- **Komitety osiedlowe:** Mieszkańcy chcieliby mieć swoje przedstawicielstwo w formie komitetów osiedlowych. Pozytywnie oceniają działają istniejących komitetów, chcieliby, żeby taka forma społecznej działalności była bardziej rozpromowana.
- **Brak przejrzystości:** Seniorzy krytykowali brak przejrzystości w podejmowaniu decyzji. Twierdzą, że radni nie informują ich na bieżąco o projektach zmian w gminie. Seniorzy chcieliby mieć większą świadomość na temat procesów decyzyjnych i spraw bieżących. Dla tej grupy ważne jest poczucie sprawczości.
- **Planowanie strategiczne:** Seniorzy oceniają niektóre wydatki z budżetu jako nieprzemysłane. Krytykują niepotrzebne, powtarzające się remonty.
- **Przestrzeń miejska i mała architektura:** Mieszkańcy chcieliby mieć możliwość włączenia się w projektowanie zmian i opiniowanie projektów dotyczących zmian w przestrzeni publicznej. Krytykowano remont deptaku, który nie uwzględnił wystarczającej liczby ławek - co jest sprawą ważną dla seniorów. Seniorzy krytykowali również wybór podłoża żwirowego na placu zabaw.
- **Trudność w dostępie do urzędów:** Seniorzy chcieliby mieć dostęp do instytucji i urzędów na terenie Krynicy-Zdrój (np. urząd skarbowy, ZUS). Podróżowanie do Nowego Sącza jest dla nich znaczącą barierą.
- **Komunikacja:** Seniorzy oczekują informacji w tradycyjnych formatach np.: na tablicach ogłoszeń i plakatach.

3.5. Gospodarka

Młodzież (18-25 lat):

- **Brak wsparcia na start:** Młodzi uczestnicy warsztatów mają niską wiedzę na temat mechanizmów pomocy przedsiębiorcom i nie potrafili określić ich potrzeb w tym zakresie. Twierdzą, że podniesienie poziomu przedsiębiorczości wymagałoby podniesienia poziomu szkolnictwa i wsparcia uzdolnionych i ambitnych osób oraz merytorycznego wsparcia dla młodych przedsiębiorców. Niektórzy krytykowali brak pomocy ze strony gminy dla lokalnych firm i przedsiębiorców w trakcie pandemii COVID-19 oraz obecnie. Młodzi negatywnie ocenili brak wsparcia finansowego, organizacyjnego oraz promocyjnego w trakcie pandemii COVID-19 dla restauratorów. Ich zdaniem gmina powinna inicjować programy np. zachęcające do zamówień na wynos – które widzieli w innych miastach. Jeden z uczestników zwrócił uwagę na trudność w dostępie do informacji o dotacjach oraz niezrozumiałe wytyczne, które stanowią dodatkową przeszkodę dla ambitnych młodych.
- **Brak perspektyw:** Młodzież krytykowała brak możliwości rozwoju zawodowego. Mimo, że zazwyczaj nie mają problemu ze znalezieniem pracy sezonowej w gastronomii i turystyce, brakuje im możliwości rozwoju w innych branżach. Niektórzy podkreślali sezonowość rynku pracy – łatwość znalezienia zatrudnienia latem i zimą, jednak trudności w okresie przejściowym. Brakuje im też wsparcia w rozwoju np. dofinansowania dla uzdolnionych uczniów i kursów podnoszących kwalifikacje. Niektórzy zwracali uwagę na fakt, że brakuje wsparcia dla osób szukających pierwszej pracy, ponieważ pracodawcy oczekują doświadczenia.
- **Niskie zarobki:** Młodzież uznała, że niskie zarobki wpływają negatywnie na jakość życia w gminie. Sprawia to, że np. niektóre formy rozrywki nie są dla nich dostępne.
- **Polityka proinnowacyjna nie adresuje potrzeb mieszkańców:** Mieszkańcy pozytywnie ocenili dynamiczny rozwój sektora turystycznego. W oczach młodzieży, strategia gminy jest nastawiona wyłącznie na pomoc i przyciąganie turystów poprzez budowę infrastruktury np. tężni, wyciągów i wieży widokowej i w ich oczach jest to polityka skuteczna. Młodzieży podkreślała brak innowacji adresujących potrzeby mieszkańców oraz akcji promocyjnych przyciągających turystów innych niż kuracjusze.

- **Dobrze wykorzystanie potencjału lokalizacyjnego:** Zdaniem młodzieży potencjał geograficzny gminy jest dobrze wykorzystany. Pozytywnie oceniają stoki narciarskie, tężnie solankowe oraz remont deptaka, badania nad właściwościami wody. Dostrzegają też możliwość podniesienia atrakcyjności gminy poza sezonem np. poprzez organizację eventów i festiwali. Pojawił się też głos, że Krynica-Zdrój już nie przyciąga jak dawniej i wielu turystów woli pojechać do sąsiedniej Muszyny, bo jest tam więcej do zobaczenia.

Dorośli mieszkańcy (26-62 lat):

- **Brak wsparcia dla początkujących przedsiębiorców:** Mieszkańcy w tej grupie wiekowej twierdzili, że wiele osób próbuje prowadzić własną działalność, brakuje im jednak wsparcia w pozyskiwaniu dotacji oraz wsparcia księgowo-prawnego dla przedsiębiorców na początku drogi. Przedsiębiorcy chcieliby móc skorzystać ze szkoleń i pomocy inkubatora. Proces aplikacji o pozyskanie dotacji z Funduszu Inicjatyw Lokalnych określone jest jako bardzo trudne.
- **Brak perspektyw poza sektorem turystycznym:** Z perspektywy mieszkańców gospodarka skupiona jest wyłącznie na turystyce i rozlewniach, nie ma możliwości rozwoju dla osób kształcących się i pracujących w innych sektorach. Brak pracy dla osób z wykształceniem wyższym. Brak możliwości znalezienia pracy na terenie gminy prowadzi do migracji zarobkowej do większych miast. W oczach mieszkańców gospodarka Krynicy jest nadmiernie skupiona na obsłudze turystów, co zamyka drogę rozwoju mieszkańców. W oczach mieszkańców szczególnie trudna jest sytuacja ludzi młodych, którzy nie mają doświadczenia, którego wymagają pracodawcy.
- **Brak zaplanowanej polityki proinwestycyjnej:** Mieszkańcy krytykują brak polityki proinwestycyjnej ze strony gminy, nie znają żadnych proinwestycyjnych, zinstytucjonalizowanych form pomocy. W ich oczach, władze gminy blokują inwestycje na terenie gminy, przez co inwestorzy przenoszą się do okolicznych gmin (np. do Muszyny).
Mieszkańcy dostrzegają potencjał w podniesieniu atrakcyjności gminy dla sektorów innych niż hotelarstwo i turystyka, wiedzą jednak, że takie działania wymagałyby wnikliwej analizy oraz inwestycji infrastrukturalnych. Są również świadomi wagi utrzymania konkurencji gminy w stosunku do innych gmin w regionie.

Jeden mieszkaniec wskazywał na potencjał rozwoju usług sanatoryjnych, który jest jednak blokowany przez brak dostępności specjalistów balneologów i edukacji wspierającej kształcenie kadry sanatoryjnej.

- **Potrzeba umocnienia konkurencyjności gminy:** Przedsiębiorcy wyrazili potrzebę dodatkowych inwestycji w celu utrzymania konkurencyjności gminy jako ośrodka wypoczynkowo-turystycznego. Brakuje im działań mających na celu budowanie wizerunku i marki gminy poprzez produkty, miejsca, promocję obiektów przyrodniczych. Brakuje im też promocji regionalnych i lokalnych produktów. Przedsiębiorcy zwrócili również uwagę na problemy z dostawą towarów i usług ze względu na brak dróg i infrastruktury (np. brak drogi z Nowego Sącza do Brzeska). Rosnące opłaty np. od ogródków przed restauracją są dodatkowym utrudnieniem dla przedsiębiorców. Przedsiębiorcy ocenili Krynicy-Zdrój jako mało atrakcyjną dla młodych turystów, brakuje im dodatkowych inicjatyw, takich jak koncerty, które skłoniłyby młodych ludzi do chęci odwiedzenia Krynicy-Zdrój.
- **Częściowe wykorzystanie potencjału lokalizacyjnego:** Uczestnicy warsztatów zaobserwowali nierównomierne wykorzystanie potencjału lokalizacyjnego na różnych obszarach gminy. Zdaniem mieszkańców, dużo obiektów ze sobą konkuruje, a powinny ze sobą kooperować. Przywołano stoki narciarskie jako pozytywny przykład inwestycji przyciągającej turystów zimą. Mieszkańcy pozytywnie oceniają atrakcje w Tyliczu – szlak kościołów, Konfederatów Barskich, Muzeum Dziejów Tylicza oraz tężnię solankową, które zwiększają prestiż wsi. Mieszkańcy zgłaszali następujące pomysły: wytyczenie i oznaczenie ścieżek prowadzących do dzikich źródełek; dobre oznaczenie wszelkich atrakcji, tak żeby turyści mogli bez problemu je znaleźć (np. kody QR połączone z mapami Google), stworzenie mostów między drzewami jako atrakcji dla turystów; stworzenie prostej interaktywnej mapy z atrakcjami na wzór aplikacji z Doliny Karpia, rozwinięcie przemysłu zielarskiego na niewykorzystanych terenach wiejskich; dostrzeżono również potrzebę rewitalizacji źródła Tyliczanki.

Seniorzy 63+:

- **Wsparcie przedsiębiorczości:** Seniorzy pozytywnie oceniali wsparcie władz gminy dla przedsiębiorców w czasie kryzysu COVID-19.

- **Niekorzystny terminarz inwestycji miejskich:** Zdaniem seniorów remonty miejskie np. deptaka powinny być realizowane poza sezonem turystycznym. Zdaniem seniorów złe rozplanowanie remontów w czasie negatywnie wpływa na przychody niektórych przedsiębiorstw – jako przykład podawano odcięcie nieruchomości w trakcie remontów oraz zamknięcie biznesów w trakcie forum ekonomicznego.
- **Brak filii urzędu pracy:** Zdaniem seniorów w Krynicy potrzebna jest filia urzędu pracy. Obecnie bezrobotni zmuszeni są do jeżdżenia do Nowego Sącza.
- **Dominacja sektora turystycznego:** Dominacja sektora turystyki sprawiła, że kiedy w okresach restrykcji spowodowanych pandemią ruch turystyczny zamarł, wiele osób nie miało pracy. Dodatkowo, brak perspektyw i poziom zarobków w gminie został wskazany jako jedna z możliwych przyczyn migracji zarobkowych do innych miast (również sanatoryjnych) w kraju i za granicą.
- **Brak innowacyjności:** Seniorzy krytykują brak innowacyjności, twierdzą, że gmina nie jest prekursorem zmian, wprowadzane tu rozwiązania są kopiowane z innych miejsc. Jako przykład podawano park żywiołów.
- **Niewykorzystany potencjał lokalizacyjny:** Seniorzy dostrzegają niewykorzystany potencjał lokalizacyjny, ich zdaniem Krynica-Zdrój wyróżnia teren spacerowy, który mógłby być lepiej rozpromowany np. pod nordic walking lub tor saneczkowy – chociaż tutaj dostrzegają koszty utrzymania jako znaczącą barierę. Zdaniem seniorów turyści nie przyjeżdżają aż tak tłumnie ze względu na brak atrakcji wodnych, podkreślają, że konkurencyjna Muszyna ma dostęp do rzeki.

3.6. Mobilność

Młodzież (18-25 lat):

- **Infrastruktura i ruch drogowy:** Największym problemem infrastrukturalnym z perspektywy młodzieży są okresowo występujące korki. Ich zdaniem, rondo, które miało pomóc rozładować natężenie ruchu, tylko pogorszyło problem. Przejazd przez centrum zajmuje dużo czasu, ponieważ nie ma alternatywnej trasy. Mieszkańcy zasugerowali światła z guzikiem na rondzie, które mogłyby pomóc rozładować korek. Mieszkańcy są niezadowoleni z samochodów ciężarowych jeżdżących przez centrum

Krynicy. Mieszkańcy sołectw są niezadowoleni z niewystarczającego utrzymania dróg zimą. Oświetlenie oceniono jako dobre, jeden z uczestników zwrócił uwagę na fakt, że droga między Tyliczem, a Krynica jest słabo oświetlona.

- **Parkingi:** Zdaniem młodzieży parkingi są dobrze oznaczone, jednak w niektórych obszarach gminy liczba miejsc parkingowych jest niewystarczająca (Krynica Górna), szczególnie w sezonie.
- **Infrastruktura dla pieszych:** Mieszkańcom sołectw brakuje przejść dla pieszych, pobocza oraz chodników. Brak odpowiedniej infrastruktury dla pieszych utrudnia poruszanie się. Pozytywnie oceniono infrastrukturę dla pieszych w Krynicy-Zdrój. Zgłoszono potrzebę zwiększenia liczby śmietników/koszy na ulicach z dala od centrum Krynicy.
- **Infrastruktura rowerowa:** Zdaniem mieszkańców trasy rowerowe są nierównomiernie rozwinięte na terenie gminy. Brakuje ścieżek rowerowych w Tyliczu. Mieszkańcy nie czują się bezpiecznie jeżdżąc rowerem po ulicy, po której jednocześnie poruszają się samochody.
- **Transport lokalny:** Częstotliwość połączeń, trasy kursowania oraz godziny transportu lokalnego na terenie miasta nie są dostosowane do potrzeb mieszkańców. Przepełnione autobusy są dużą niedogodnością dla mieszkańców. Jako potencjalne rozwiązanie zasugerowano płatną roczną kartę mieszkańca. Mieszkańcom brakuje też możliwości swobodnego przemieszczania między sołectwami. Brakuje bezpośrednich połączeń. Problemem jest też niska częstotliwość kursów oraz brak zaufania do przewoźników prywatnych – mieszkańcy nie wiedzą, czy kurs w ogóle się odbędzie. Wskazano również na spóźnianie się autobusów. Mieszkańcy wskazywali na brak transportu do Krynicy-Zdrój z Piorunki i Berestu. Niektórzy młodzi mieszkają w internatach, ze względu na utrudniony dojazd do szkoły z miejsca zamieszkania.
- **Transport międzymiastowy:** Kursy lokalne np. do Tylicza i Muszynki nie są skoordynowane z autobusami np. do/z Nowego Sącza. Brakuje też kursów w weekendy.
- **Koleje:** Zdaniem mieszkańców atutem kolei jest punktualność, cena oraz większy komfort jazdy. Jednak mała liczba połączeń oraz dłuższy czas podróży zniechęcają mieszkańców do korzystania z kolei.

Dorośli mieszkańcy (26-62 lat):

- **Infrastruktura i ruch drogowy:** Zdaniem mieszkańców infrastruktura drogowa jest źle rozplanowana. Konieczność przejazdu przez centrum w godzinach o dużym natężeniu ruchu, w wybranych godzinach w okresach szczytu utrudnia mieszkańcom poruszanie się po terenie gminy. Mieszkańcy wspominali, że gmina projektuje drogę, ale będzie to droga rozładująca dostęp do stoków narciarskich (na Słotwinach i Czarnym potoku) i nie rozwiąże wszystkich problemów. Jeden z mieszkańców przywołał pomysł oddzielenia dojazdu do części turystycznej oraz handlowej miasta.

Mieszkańcy krytykowali niewystarczający poziom odśnieżenia dróg, co utrudnia przemieszczanie się po terenie gminy zimą. Mieszkańcy zwracali również uwagę na niedogodności wypływające z podziału na strefy odśnieżania dróg i na to, że usługa odśnieżania jest obsługiwana przez różne firmy, co prowadzi do braku ciągłości usług. Dodatkowo w okresie zimowym niektórym mieszkańcom przeszkadzają zasypany śniegu formujące się na chodnikach, uniemożliwiające przejście. Dodatkowo, samochody parkujące na chodnikach utrudniają odśnieżanie. Znaki poziome na jezdniach wymagają częstszego odświeżenia, żeby zapewnić bezpieczeństwo na drogach.

Według obserwacji mieszkańców, przejścia dla pieszych przy rondzie są źle rozplanowane i powodują powstawanie korków w centrum.

- **Infrastruktura dla pieszych:** Mieszkańcy są zadowoleni z obecnej infrastruktury dla pieszych, jednak wskazali, że wciąż są miejsca wymagające poprawy. W niektórych miejscach brakuje chodników oraz oświetlenia, aby zapewnić pieszym poczucie bezpieczeństwa – np. przy drodze krajowej numer 75. Dodatkowo, zdaniem uczestników szerokość chodników nie zapewnia wystarczającego bezpieczeństwa na niektórych obszarach. Mieszkańcy zgłosili również brak podjazdów w przestrzeniach publicznych, które stanowią utrudnienie dla osób o ograniczonej mobilności.

Uczestnicy warsztatów zwrócili uwagę na problem pojazdów parkujących na chodnikach, co znacząco utrudnia ruch pieszych. Mieszkańcy uważają, że straż miejska nie karze turystów za nieprawidłowe parkowanie.

Pozytywnie oceniono budowę chodnika przy ul. Kazimierza Wielkiego.

- **Ścieżki rowerowe:** Mieszkańcy pozytywnie oceniają rozwój infrastruktury rowerowej w Krynicy-Zdrój. Pozytywnie oceniono szlak rowerowy z deptaka do Muszyny. Brakuje

im jednak infrastruktury rowerowej w Tyliczu oraz oddzielonych ścieżek rowerowych na obszarach miejskich. Obecnie rowerzyści muszą korzystać z drogi dla samochodów, co sprawia, że nie czują się bezpiecznie

- **Transport lokalny:** Niedopasowanie transportu publicznego zostało wskazane jako jedno z najważniejszych problemów w gminie. W oczach mieszkańców, obecny model transportu zbiorowego nastawiony jest wyłącznie na potrzeby turystów. Mieszkańcy skrytykowali siatkę połączeń, częstotliwość kursów oraz duże zatłoczenie na niektórych odcinkach. Przepelnienie utrudnia poruszanie wszystkim mieszkańcom – ale najbardziej dotyka osób z wózkiem dziecięcym oraz niepełnosprawnych, dla których brakuje miejsca. Wskazano na niekorzystne dla mieszkańców wycofanie się prywatnych przewoźników, na skutek wprowadzenia darmowej komunikacji uzdrowskiej. Mieszkańcy nie mają możliwości swobodnego przemieszczania się między sołectwami transportem zbiorowym. Brak dostępności transportu zbiorowego utrudnia mieszkańcom sołectw, które nie posiadają samochodów, dostępu do usług w mieście (np. dostęp do lekarza).

Mieszkańcy wskazują, że wprowadzenie opłaty za komunikację uzdrowską mogłoby korzystnie wpłynąć na obecny tłok i brak miejsca w autobusach. Obecnie korzystają z niej osoby, które przemierzają bardzo krótki dystans, możliwy do przejścia – za to brakuje miejsc dla osób podróżujących dalej.

Zdaniem mieszkańców autobusy prywatne przyczyniają się do zanieczyszczenia powietrza i wymagają modernizacji. Miasto nie panuje nad przewoźnikami autobusowymi, których pojazdy nie spełniają norm.

- **Transport międzymiastowy:** Zdaniem mieszkańców liczba połączeń międzymiastowych nie jest wystarczająca i utrudnia dostęp do usług, z których nie można skorzystać na terenie gminy.
- **Koleje:** Mieszkańcy postrzegają obecne połączenia kolejowe jako powolne. Przeszkadza im długi czas dojazdu np. do Krakowa czy Nowego Sącza oraz niska częstotliwość kursów. Zdaniem mieszkańców długi czas podróży koleją w porównaniu do podróży samochodem jest głównym czynnikiem, zmniejszającym preferencje korzystania z tego środka transportu.
- **Parkingi:** Mieszkańcy zwrócili uwagę na niewystarczającą ilość oraz złe rozmieszczenie parkingów na terenie gminy. Zdaniem mieszkańców obecnie znajdują się one z dala od

docelowego miejsca podróży co utrudnia przemieszczanie. Zdaniem mieszkańców brak parkingów przyczynia się do zahamowania rozwoju niektórych obszarów.

- **Hałas:** Mieszkańcy krytykowali też hałas oraz poziom zanieczyszczeń przy głównej drodze.

Seniorzy 63+:

- **Infrastruktura drogowa:** Seniorzy są zadowoleni z poziomu utrzymania dróg oraz oświetlenia. Seniorom przeszkadza okresowe nasilenie natężenia ruchu w centrum Krynicy, przy kościele oraz na Słotwinach. Seniorzy pozytywnie oceniają remonty dróg, jednak jako znaczący problem podkreślali brak obwodnicy. Jako pozytywny przykład inwestycji w innych gminach podawali obwodnicę Muszyny. Seniorzy krytykowali korki w centrum gminy, ich zdaniem ruch samochodowy nie powinien być dopuszczany do strefy centrum.
- **Parkingi:** Brak dostępności parkingów jest znaczącym problemem dla seniorów. Dostrzegają dysproporcję dostępnych miejsc parkingowych w stosunku do liczby samochodów, widocznym skutkiem jest to, że pojazdy parkują na trawnikach miejskich. Seniorzy chcieliby mieć możliwość skorzystania z bezpłatnych parkingów dla mieszkańców.
- **Infrastruktura dla pieszych:** Zdaniem seniorów infrastruktura dla pieszych jest dobra, jednak niektóre elementy infrastruktury wymagają poprawy. Seniorzy zgłosili uwagi co do dojścia do Panoramy, braku ławek w przestrzeni miejskiej (np. osiedle Czarny Potok), samochodów parkujących na chodnikach. Zgłoszono problem braku chodników, oświetlenia oraz przejść dla pieszych w Muszynie. Zaproponowano potrzebę modernizacji oświetlenia w Tyliczu. Pojawił się również krytyczny głos odnośnie do nieprawidłowej pielęgnacji drzew przy drogach.
- **Bariera fizyczne:** Seniorzy krytykują nieprzystosowanie infrastruktury do potrzeb osób z ograniczeniami fizycznymi i niepełnosprawnych. Jako przykład barier podawano strome podjazdy i brak opuszczanych podestów w autobusach.
- **Nierównomierna jakość utrzymania przestrzeni miejskich:** Seniorzy mają wrażenie, że gmina skupia się na utrzymaniu czystości jedynie w miejscach uczęszczanych przez turystów. Chcieliby, żeby władze gminy na równi traktowały przestrzenie wykorzystywane głównie przez mieszkańców.

- **Transport lokalny:** Seniorzy negatywnie ocenili obecną siatkę połączeń komunikacji uzdrowskiej w mieście - brakuje możliwości dostanie się komunikacją np. do Panoramy, ul. Polnej, ul. Wysokiej, ul. Zamkowej, ul. Szczawicznej. Według obserwacji mieszkańców, wprowadzenie darmowej komunikacji uzdrowskiej spowodowało spadek liczby prywatnych przewoźników na terenie Krynicy-Zdrój i sołectw. Darmowa komunikacja autobusowa ma za małą częstotliwość i za małe autobusy.
- **Autobusy międzymiastowe:** Seniorzy zaobserwowali, że pandemią spowodowała ograniczenie siatki połączeń autobusowych międzymiastowych. Jest to dla nich duże utrudnienie, które znacząco ogranicza dostęp do usług i rozrywki w innych miastach.
- **Koleje:** Seniorzy negatywnie ocenili koleje i infrastrukturę kolejową. Krytykowali liczbę i częstotliwość połączeń, brak kas biletowych i złą jakość drogi dojazdowej do dworca.
- **Hałas:** Zdaniem seniorów duże natężenie ruchu oraz hałas, zwłaszcza od pojazdów ciężarowych przy drogach przelotowych, negatywnie wpływa na jakość życia w gminie.

4. Metodologia warsztatów

Projekt obejmował cykl 12 warsztatów dla mieszkańców gminy Krynica-Zdrój, które zostały zrealizowane w lipcu i sierpniu 2021. A celu zachowania ciągłości w stosunku do poprzednich badań realizowanych w ramach projektu DIALOG, mieszkańcy zostali podzielone na cztery grupy wiekowe: młodzież 18-25 lat, młodzi mieszkańcy 26-37 lat, mieszkańcy w średnim wieku 38-62 lata oraz mieszkańcy w wieku starszym/seniorzy 63+ lat. Dla każdej grupy wiekowej przygotowano trzy moduły warsztatów, każdy obejmujący dwa obszary miasta inteligentnego, zgodnie z poniższym harmonogramem. Wszystkie warsztaty zostały zrealizowane w trybie stacjonarnym, na terenie gminy Krynica-Zdrój. W warsztatach wzięło udział łącznie 101 mieszkańców (młodzież - 24 osoby, mieszkańcy w średnim wieku 25 osób, mieszkańcy w średnim wieku – 24 osoby; mieszkańcy w wieku starszym/seniorzy - 28 osób). Na potrzebę analizy potrzeb mieszkańców połączono wnioski i opinie młodych mieszkańców i mieszkańców w wieku średnim. Te połączone grupy nazwano w raporcie "dorośli mieszkańcy 26-62".

nr	data	grupa	tematyka	tryb	godziny	dni
1	15.07.2021	młodzież (18-25)	1. Kapitał ludzki i Zarządzanie	stacjonarny	17-21	czwartek
2	16.07.2021	mieszkańcy w wieku starszym (63+)	1. Kapitał ludzki i Zarządzanie	stacjonarny	12-16	piątek
3	17.07.2021	młodzi mieszkańcy (26-37)	1. Kapitał ludzki i Zarządzanie	stacjonarny	10-14	sobota
4	29.07.2021	mieszkańcy w średnim wieku (38-62)	1. Kapitał ludzki i Zarządzanie	stacjonarny	17-21	czwartek
5	30.07.2021	mieszkańcy w wieku starszym (63+)	2. Gospodarka i Jakość życia	stacjonarny	12-16	piątek
6	31.07.2021	młodzi mieszkańcy (26-37)	2. Gospodarka i Jakość życia	stacjonarny	10-14	sobota
7	12.08.2021	młodzież (18-25)	2. Gospodarka i Jakość życia	stacjonarny	17-21	czwartek
8	13.08.2021	mieszkańcy w wieku starszym (63+)	3. Mobilność i Środowisko Naturalne	stacjonarny	12-16	piątek
9	14.08.2021	mieszkańcy w średnim wieku (38-62)	2. Gospodarka i Jakość życia	stacjonarny	10-14	sobota
10	26.08.2021	młodzież (18-25)	3. Mobilność i Środowisko Naturalne	stacjonarny	17-21	czwartek
11	27.08.2021	młodzi mieszkańcy (26-37)	3. Mobilność i Środowisko Naturalne	stacjonarny	17-21	piątek
12	28.08.2021	mieszkańcy w średnim wieku (38-62)	3. Mobilność i Środowisko Naturalne	stacjonarny	10-14	sobota

Rozdział II. Opracowanie dotyczące optymalnych kanałów i form komunikacji oraz narzędzi pozwalających na aktywne włączanie mieszkańców do współzarządzania miastem

1. Wstęp

Celem badania było lepsze zrozumienie preferencji poszczególnych grup wiekowych mieszkańców gminy Krynicy-Zdrój, odnośnie do różnych form komunikacji z Urzędem Miasta oraz metod partycypacji. W trakcie cyklu 12 warsztatów omówiono oraz przedstawiono mechanikę działania każdej metod partycypacji. Celowo wybrano metody zróżnicowane pod kątem formy organizacji, wymaganych zasobów oraz zastosowania. Metody zostały zaprezentowane w sposób przystępny dla każdej grupy wiekowej oraz poparte przykładami realizacji. Dodatkowy opis i mechanika każdej z metod jest dostępna w opracowaniu Katalog Narzędzi Aktywizacji. W trakcie cyklu 12 warsztatów przeprowadzono ankiety, dzięki którym uczestnicy mogli ocenić ilościowo postrzeganą atrakcyjność poszczególnych metod partycypacji oraz określić preferencje co do metod komunikacji z Urzędem Miasta. W ramach warsztatu (moduł Inteligentne zarządzanie) przeprowadzono moderowane dyskusje, celem pogłębienia diagnozy obecnych problemów związanych z komunikacją oraz partycypacją. Poniżej przedstawiono rezultaty ankiet w podziale na następujące grupy: młodzież (18-25), młodzi mieszkańcy (26-37 lat), mieszkańcy w średnim wieku (38-62) oraz seniorzy (63+).

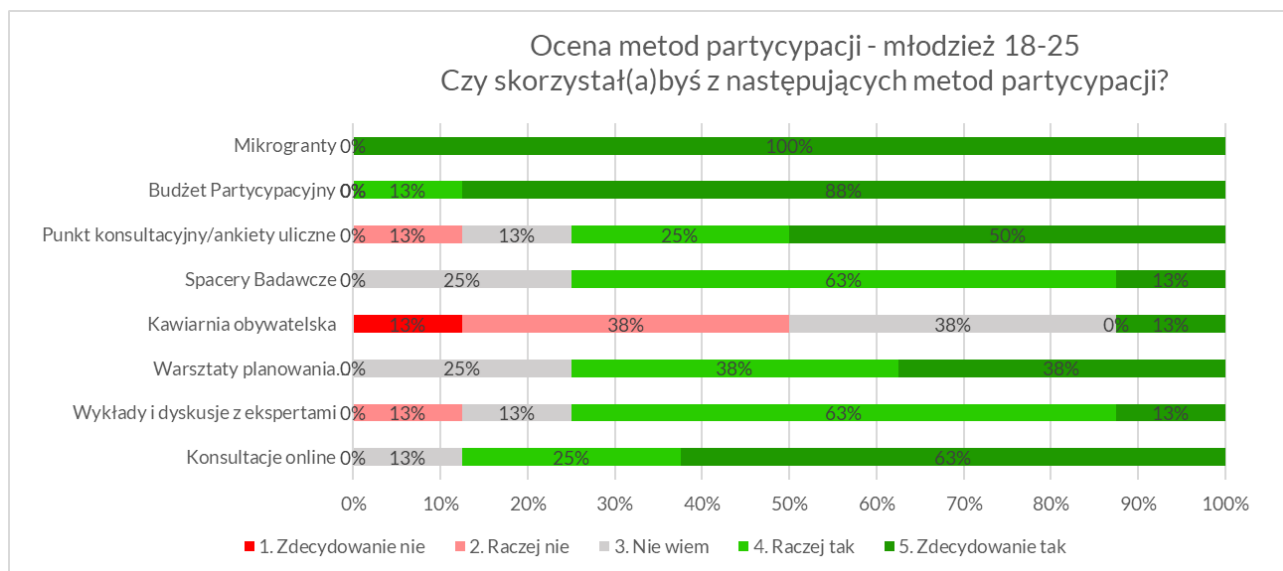
2. Rezultaty zainteresowania mieszkańców testowanymi metodami partycypacji oraz preferowane kanały komunikacji z urzędem

Młodzież (18-25 lat)

Testowane metody partycypacji

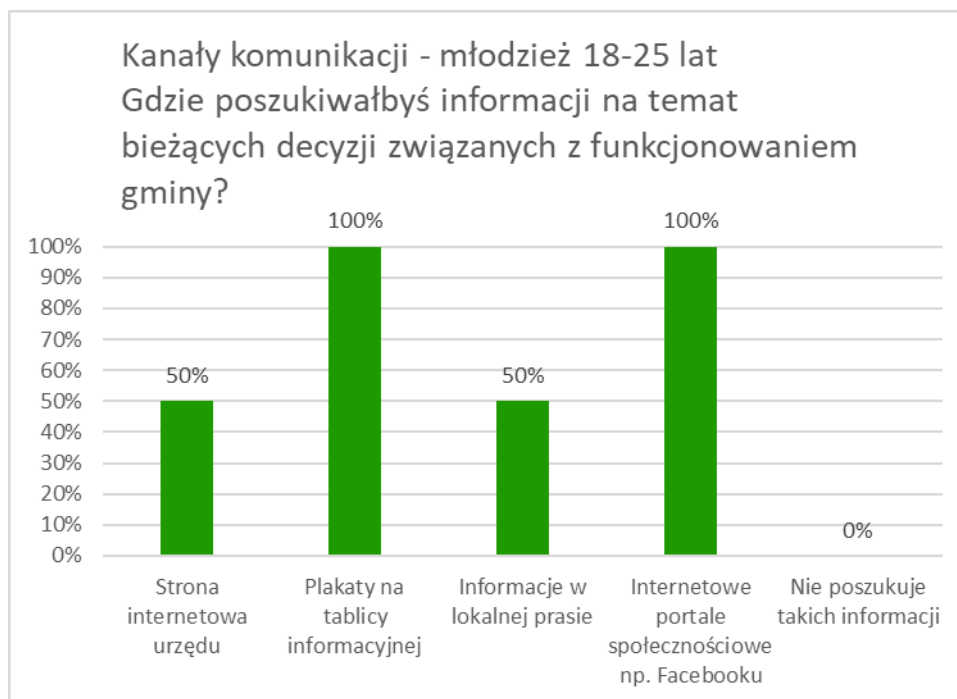
Analiza testowanych narzędzi wykazała zainteresowanie młodzieży zróżnicowanymi metodami partycypacji. Największe zainteresowanie tej grupy wiekowej wzbudziły

mikrogranty (100% zdecydowanie tak) oraz budżet partycypacyjny (100% tak lub zdecydowanie tak). Dodatkowymi metodami, które 75% lub więcej badanych w tej grupie wiekowych oceniło pozytywnie były: konsultacje online, punkty konsultacyjne lub ankiety uliczne, spacery badawcze, warsztaty planowania partycypacyjnego. Uczestnicy tej grupy wiekowej byli najmniej zainteresowani możliwością wzięcia udziału w kawiarni obywatelskiej (13%).

Preferowane kanały i formy komunikacji

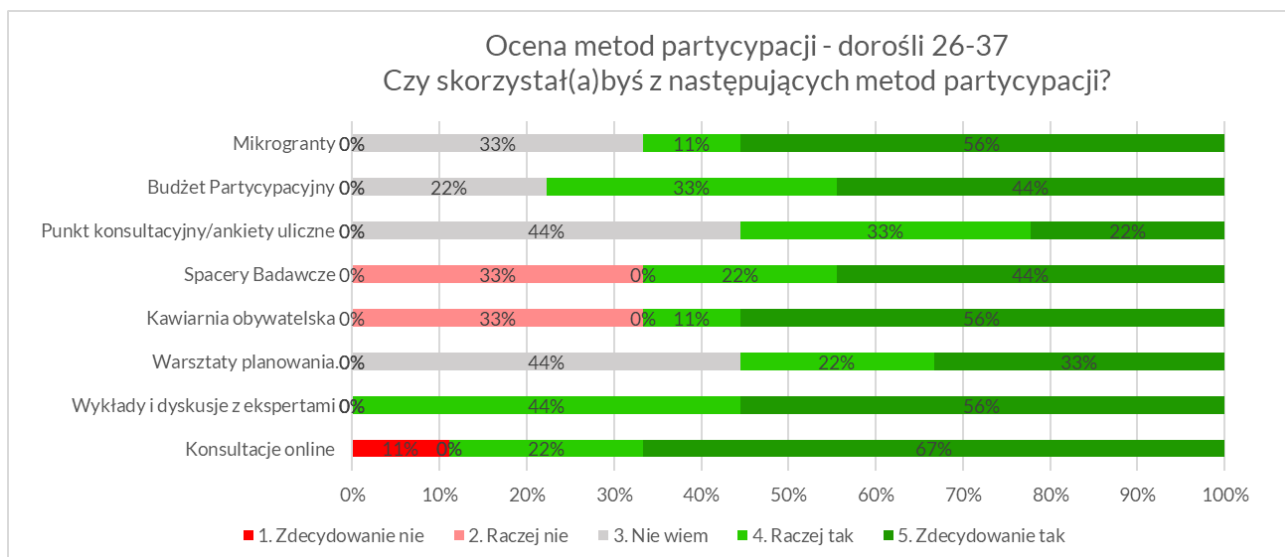
Wszyscy badani w wieku 18-25 lat poszukują bieżących informacji na tematy związane z funkcjonowaniem i rozwojem gminy w materiałach drukowanych w przestrzeni publicznej np. plakatach na tablicach informacyjnych oraz w mediach społecznościowych np. Facebook. W drugiej kolejności poszukują informacji w lokalnej prasie oraz na stronie internetowej urzędu (50% badanych).

Młodzi mieszkańcy (26-37 lat)

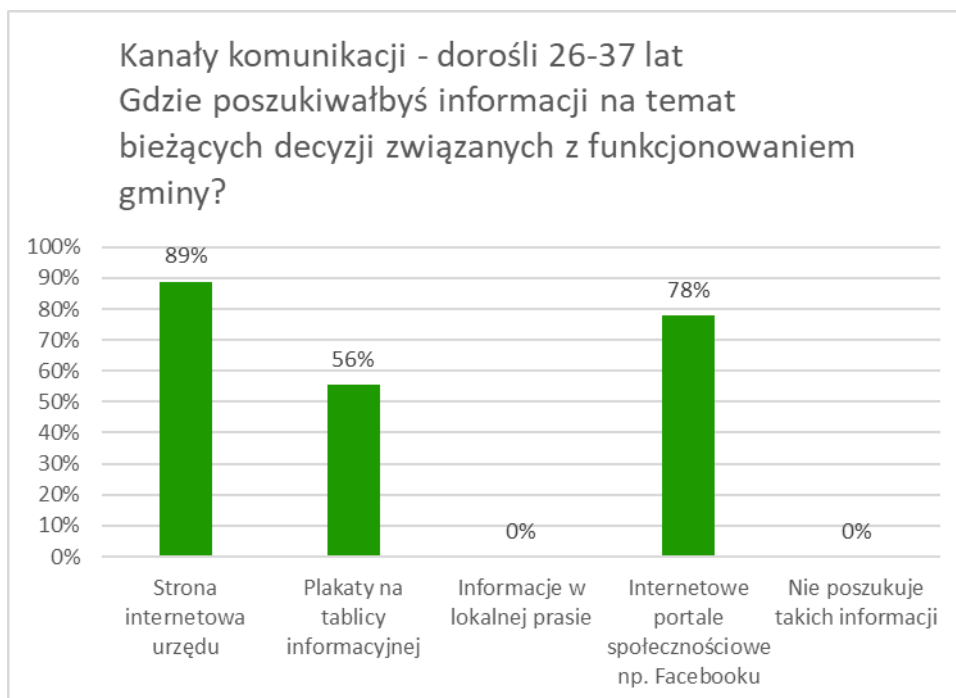
Testowane metody partycypacji

Wśród dorosłych w wieku 26-37 lat, największym zainteresowaniem cieszą się wykłady oraz dyskusje z ekspertami – 100% badanych odpowiedziało tak lub zdecydowanie tak. Dorośli w tym przedziale wiekowym chętnie skorzystaliby również z konsultacji online (89% tak lub zdecydowanie tak), budżetu partycypacyjnego (77% tak lub zdecydowanie tak), kawiarni obywatelskiej (67% tak lub zdecydowanie tak), spacerów badawczych (66% tak lub zdecydowanie tak), mikrograntów (67% tak lub zdecydowanie tak), warsztatów planowania partycypacyjnego (55% tak lub zdecydowanie tak), punktu konsultacyjnego lub ankiety ulicznej (55% tak lub zdecydowanie tak)

Preferowane kanały i formy komunikacji

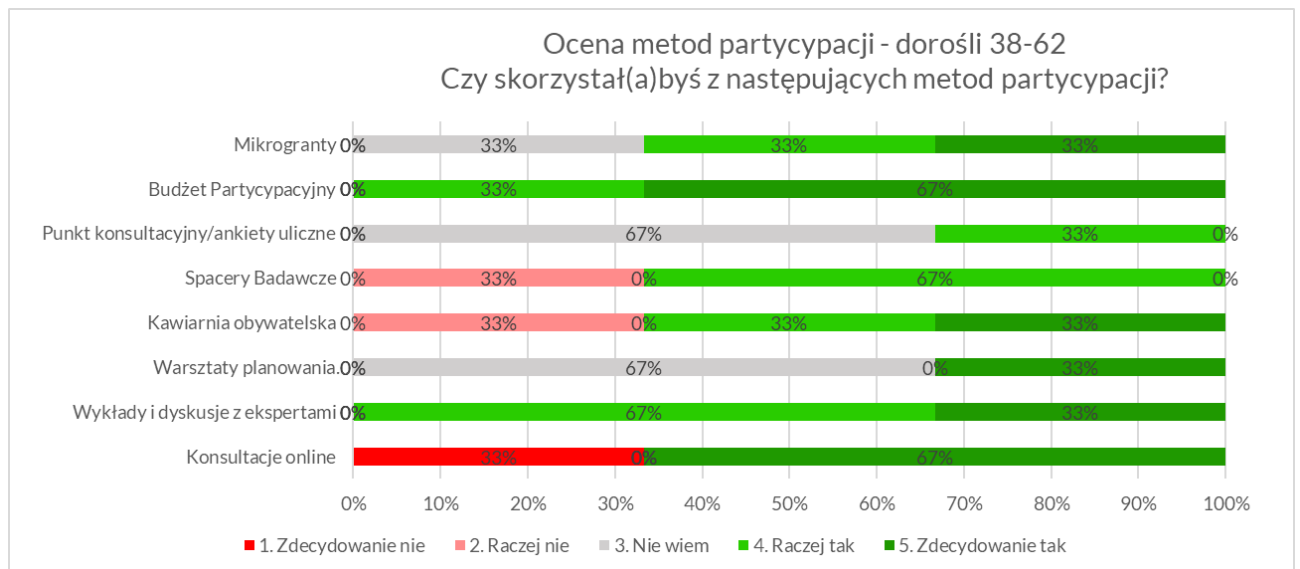
Uczestnicy wśród tej grupy wiekowej jako preferowane formy komunikacji wskazali stronę internetową urzędu (89% respondentów), internetowe portale społecznościowe np. Facebook (78% respondentów) oraz plakaty na tablicach informacyjnych (56% respondentów). Żaden z respondentów z tej grupy wiekowej nie poszukuje informacji na temat bieżących decyzji związanych z funkcjonowaniem gminy w lokalnej prasie.

Mieszkańcy w średnim wieku (38-62 lat)

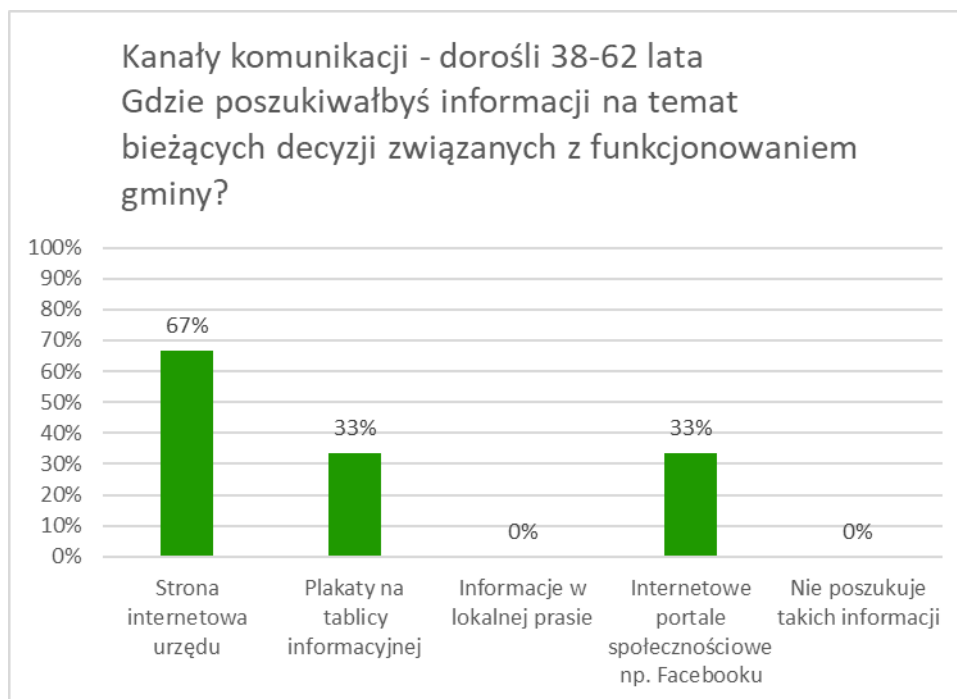
Testowane metody partycypacji

Wśród dorosłych uczestników warsztatów (38-62 lata) najwyżej oceniono chęć wzięcia udziału w budżecie partycypacyjnym (100% tak lub zdecydowanie tak), oraz wykładach i dyskusjach z ekspertami (100% tak lub zdecydowanie tak). Dwie trzecie lub więcej uczestników tej kategorii wiekowej wyraziło zainteresowanie mikrograntami, spacerami badawczymi, kawiarnią obywatelską oraz konsultacjami online. Najniżej w tej grupie oceniono atrakcyjność punktów konsultacyjnych lub ankiet ulicznych oraz warsztatów planowania partycypacyjnego (33% tak lub zdecydowanie tak).

Preferowane kanały i formy komunikacji

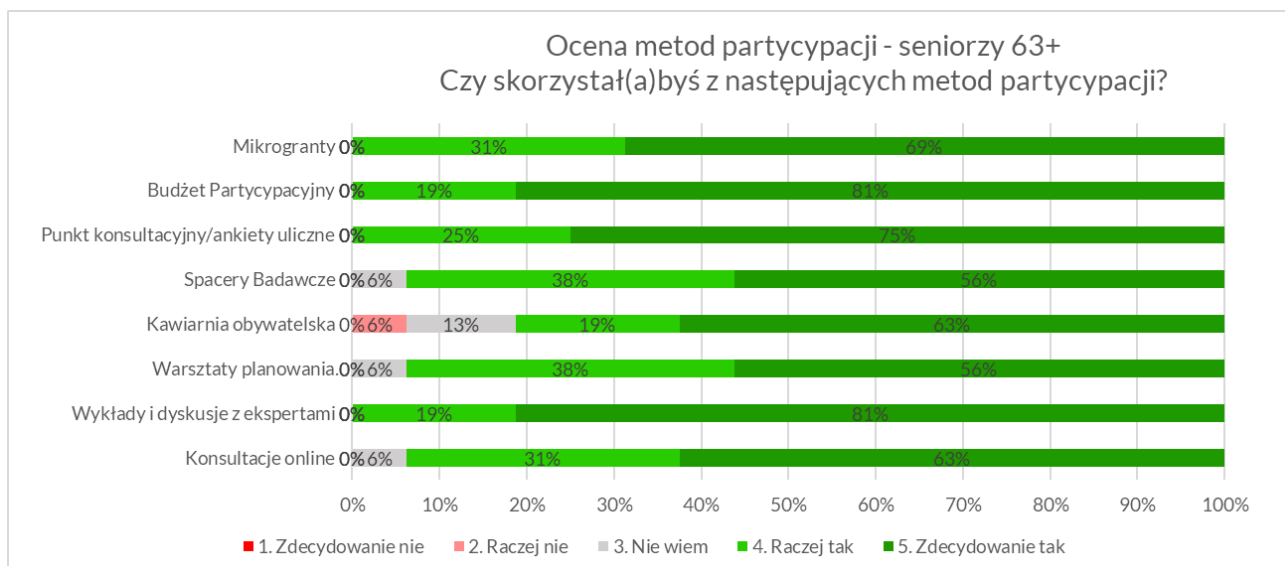
Większość respondentów w wieku 38-62 lata zadeklarowało, że poszukuje informacji związanych z decyzjami dotyczącymi funkcjonowania gminy na stronie internetowej Urzędu Miasta. 33% badanych zadeklarowało, że poszukuje aktualności na temat życia gminy na plakatach, na tablicy informacyjnej lub w internetowych portalach społecznościowych np. Facebook.

Seniorzy (63+)

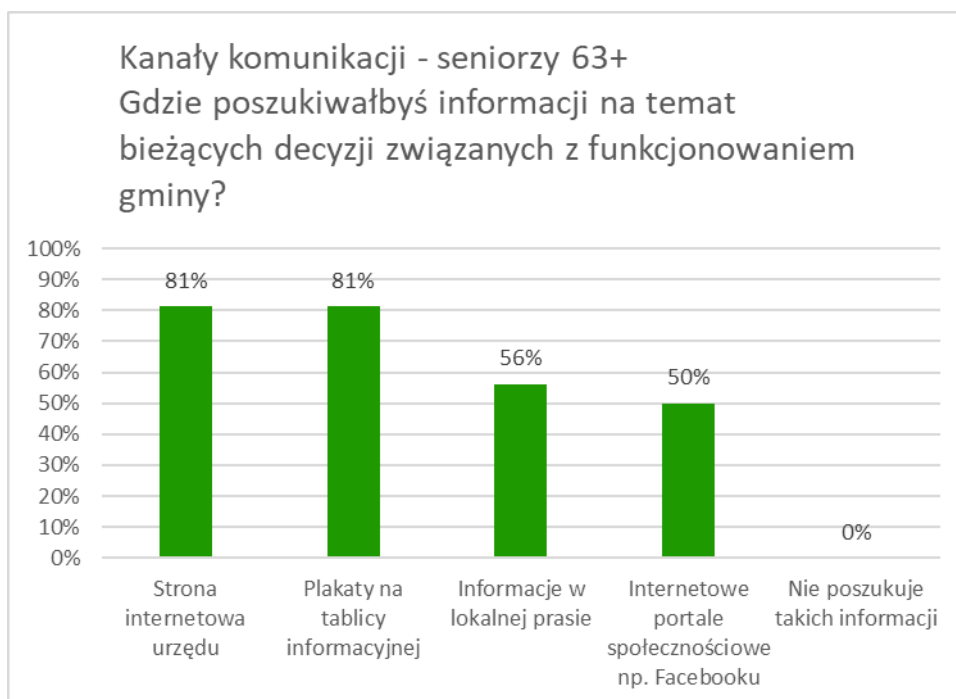
Testowane metody partycypacji

Seniorzy wykazali większe zainteresowanie udziałem w działaniach włączających mieszkańców w procesy zarządzania gminą niż inne grupy wiekowe. 100% respondentów (zdecydowanie tak lub tak) powyżej 63 roku życia było zainteresowanych następującymi działaniami: mikrogranty, budżet partycypacyjny, punkt konsultacyjny lub ankieta uliczna, wykłady i dyskusje z ekspertami. Seniorzy zadeklarowali również duże zainteresowanie spacerami badawczymi (96% tak lub zdecydowanie tak), konsultacjami online (94% zdecydowanie tak lub tak), warsztatami planowania partycypacyjnego (94% zdecydowanie tak lub tak) i kawiarnią obywatelską (82% zdecydowanie tak lub tak).

Preferowane kanały i formy komunikacji

Według deklaracji seniorów, najczęściej poszukują oni informacji na temat bieżących tematów związanych z funkcjonowaniem gminy na stronie internetowej Urzędu Miasta (81%) oraz na plakatach i tablicach informacyjnych (81%). Innymi źródłami informacji z których korzystają starsi mieszkańcy jest lokalna prasa (56%) oraz portale społecznościowe np. Facebook (50%).

3. Formy kontaktu z urzędem

Według ASM Centrum Badań i Analiz Rynku (2020) preferencje dotyczące formy kontaktu z urzędem różnią się pomiędzy poszczególnymi grupami wiekowymi. Respondenci wszystkich grup wiekowych jako preferowaną formę wskazali osobistą wizytę w urzędzie. Jednak wraz ze wzrostem wieku rośnie odsetek wskazań tej formy załatwiania spraw w urzędzie. Osoby w wieku 18-37 wykorzystują w tym celu również formy elektroniczne: system ePUAP (45.1%), e-mail (39.4%); w mniejszym stopniu korzystając z tradycyjnych kanałów np. rozmów telefonicznych (31%) oraz listów (15%). Osoby w wieku 37-62 lata oraz starsze preferują rozmowy telefoniczne (ponad 40% respondentów). Wraz z wiekiem spada odsetek wskazań korzystania z systemu ePUAP oraz emaila jako formy kontaktu z urzędem.

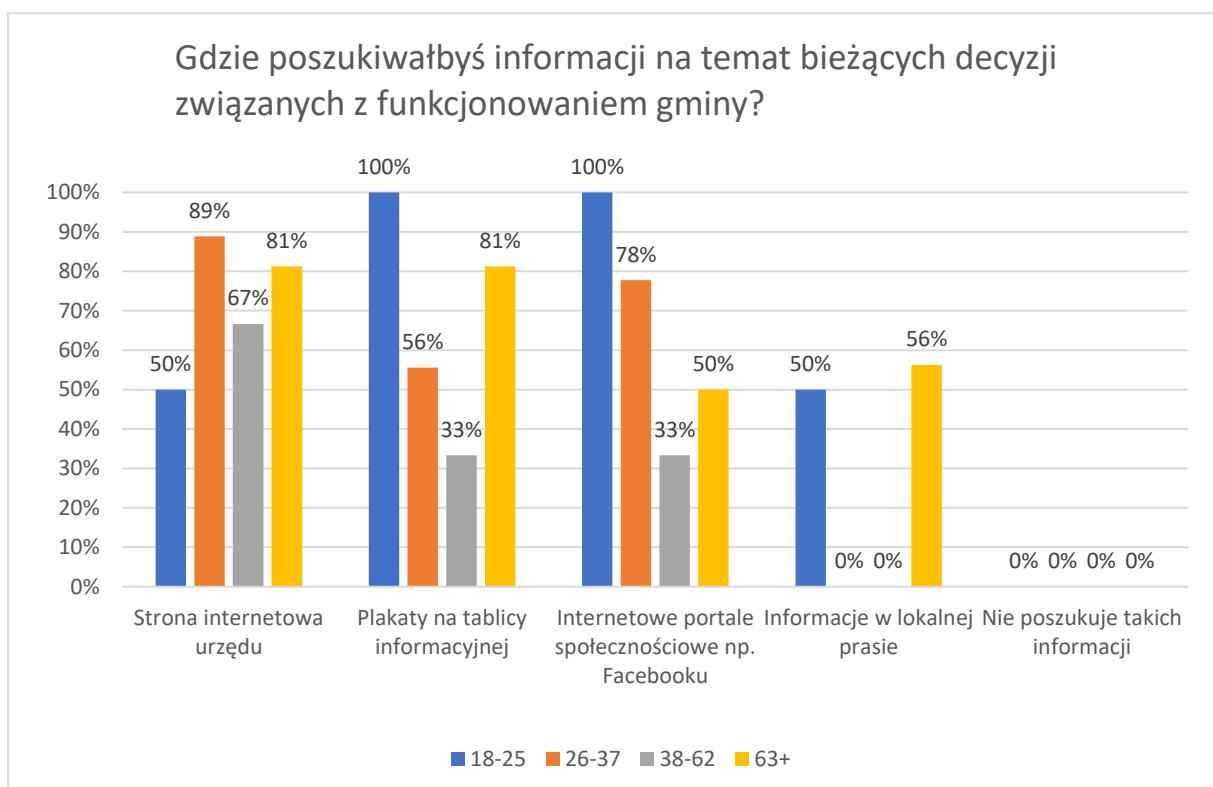
4. Podsumowanie

4.1. Metody partycypacji

Przeważająca większość respondentów we wszystkich grupach wiekowych wykazała deklaratywne zainteresowanie możliwością włączenia się w procesy partycypacyjne. We wszystkich grupach, zdecydowana większość omówionych na warsztacie metod partycypacji została oceniona jako atrakcyjna. Dobierając odpowiednie metody włączania mieszkańców w procesy decyzyjne warto brać pod uwagę nie tylko deklaracje co do preferencji mieszkańców, ale również specyfikę przedsięwzięcia, jego cel oraz dostępne zasoby.

Aby zachęcić mieszkańców do partycypacji, ważne jest, aby wypracowane efekty działań były wdrażane lub chociaż osoby były informowane co się stało z wypracowanymi rozwiązaniami. Podczas warsztatów mieszkańcy często wspominali o sytuacjach w których zbierano podpisy pod petycjami i nie dawało to żadnych efektów. Jeżeli mieszkańcy nie będą widzieć, że ich zdanie ma jakieś przełożenie na decyzje zarządzających miastem, nie będą chcieli włączać się w procesy partycypacyjne. Nawet jeśli zdanie mieszkańców nie będzie brane pod uwagę w jakichś kwestiach, to poinformowanie ich o tym, wraz z merytorycznym uzasadnieniem, będzie działało mniej zniechęcająco do dalszych działań niż przemilczenie sprawy.

4.2. Kanały komunikacji

Wszyscy respondenci wyrazili zainteresowanie uzyskiwaniem bieżących informacji na temat funkcjonowania gminy. Głównymi kanałami preferowanymi przez mieszkańców są: strona internetowa urzędu, media społecznościowe oraz internetowe portale społecznościowe. Mniejsza proporcja mieszkańców zadeklarowała poszukiwanie takich treści w lokalnej prasie.

Projektując kampanię komunikacyjną należy zwrócić uwagę na fakt zróżnicowania przyzwyczajeń i preferencji dotyczących różnych kanałów komunikacji pomiędzy mieszkańcami w różnych kategoriach wiekowych. Młodzież (18-25) zadeklarowała, że w poszukuje informacji na plakatach oraz w mediach społecznościowych, wśród młodych i dorosłych mieszkańców (26-62) najbardziej popularnym kanałem komunikacyjnym jest strona internetowa urzędu, natomiast większość seniorów (63+) preferuje plakaty oraz stronę internetową urzędu jako główne źródła informacji o aktualnościach związanych ze zmianami w gminie. Aby zapewnić dostępność informacji dla różnych grup wiekowych, warto zadbać o to, żeby bieżące informacje komunikowane były w różnych kanałach. Warto też zadbać o

komunikowanie informacji w proaktywny sposób zwłaszcza do osób, które mogą być zainteresowani danym procesem inwestycyjnym lub zmianami.

Rozdział III. Uniwersalny model wytycznych strategicznych dla miasta smart o funkcji uzdrowiskowej i turystycznej

1. Kapitał ludzki i społeczny

Obszar kapitał ludzki i społeczny (*smart people*) obejmuje tematy związane z udziałem mieszkańców w życiu publicznym. W ten obszar wpisują się następujące elementy: formy aktywności społecznych, dostęp do różnych form kształcenia, umiędzynarodowienie gminy (otwartość na świat) oraz zróżnicowanie społeczne i etniczne.

Wspieranie rozwoju i działalności organizacji pozarządowych

Organizacje pozarządowe są cennym zasobem społecznym, pomagającym tworzyć podstawy społeczne do budowy społeczeństwa inteligentnego tj. miasta realnie współzarządzanego przez mieszkańców. Organizacje pozarządowe powinny być traktowane jako partner we współtworzeniu przyszłości gminy. Wspieranie działania organizacji pozarządowych tworzy poczucie sprawczości wśród mieszkańców. Ważne jest zapewnienie odpowiedniego poziomu wsparcia infrastrukturalnego i merytorycznego, adekwatnego do poziomu potrzeb istniejących inicjatyw oddolnych oraz umożliwiającego powstawanie nowych inicjatyw. Kreowanie pozytywnych wzorców aktywności społecznych jest niezbędnym elementem budowania silnego kapitału społecznego gminy. Gmina powinna zapewnić wsparcie w budowaniu kompetencji przywódczych, dla różnych grup wiekowych, odpowiednich do poziomu organizacyjnego. Szczególnie ważne jest kreowanie aktywnych postaw społecznych wśród młodzieży oraz młodych mieszkańców, którzy często czują się pomijani w procesach decyzyjnych. Działalność ta może być integrowana z obecnie istniejącymi systemami edukacji. Aktywizacja młodych liderów poprzez wspieranie rozwoju świadomego przywództwa, może pomóc inicjować pozytywne zmiany społeczne w gminie. Angażowanie osób z różnych grup wiekowych w działalność organizacji pozarządowych pozytywnie wpływa na budowanie poczucia współpracy społecznej i budowaniu wspólnoty.

Spójność społeczna

Budowanie mechanizmów wspierających budowanie spójności społecznej jest niezbędnym elementem do stworzenia silnej wspólnoty mieszkańców. Gmina powinna zapewnić odpowiedni poziom wsparcia osobom i grupom marginalizowanym oraz zagrożonym marginalizacją społeczną – w tym osobom starszym, w kryzysie bezdomności, niepełnosprawnym, mniejszościom etnicznym i narodowym. Jednocześnie nie należy ograniczać wsparcia tylko do osób w trudnej sytuacji finansowej. Ważne jest zapewnienie odpowiedniego wsparcia systemowego, infrastrukturalnego oraz finansowania, aby zapobiegać wykluczeniu społecznemu adresującego problemy danej społeczności. Rozwiązania powinny być oparte o badanie potrzeb społeczeństwa. Ważne jest wspieranie działalności i rozwoju jednostek pomocy społecznej i integracji społecznej jako katalizatorów pozytywnych zmian społecznych. Gmina powinna zwrócić również uwagę na zapobieganie wykluczeniu cyfrowemu.

Edukacja wspierająca budowanie kapitału społecznego

System edukacji jest niezbędnym elementem silnej społeczności, oddziałującym na jakość życia, budowanie kapitału społecznego oraz status ekonomiczny gminy. Gmina powinna zabiegać o podnoszenie poziomu nauczania, w celu podnoszenia konkurencyjności gminy jako miejsca oferującego możliwość rozwoju dla mieszkańców. System edukacji powinien budować wiedzę i kompetencje potrzebne na lokalnym rynku pracy. System edukacji powinien też wspierać rozwój specjalizacji gospodarczych gminy, w tym funkcji uzdrowiskowej. Ważne jest wspieranie bazy materialnej ośrodków edukacji oraz wspieranie rozwoju kompetencji kadry nauczycielskiej. Ważne jest zapewnianie możliwości rozwoju wszystkim grupom społecznym. Gmina powinna zadbać o dostępność formalnych i nieformalnych form edukacji na terenie gminy, aby zapewnić możliwość kształcenia ustawicznego na różnych etapach życia. Ważne jest dostosowanie oferty wychowania przedszkolnego oraz zajęć pozalekcyjnych do lokalnego zapotrzebowania. Infrastruktura oraz transport publiczny powinny zapewnić powszechną dostępność ośrodków edukacji dla wszystkich mieszkańców.

2. Jakość życia

Obszar Jakości życia (*smart living*) łączy elementy wpływające na poziom dobrostanu mieszkańców. Ten obszar obejmuje: dostępność i jakość obiektów sportowych i usług medycznych, dostępność oferty kulturalno-rozrywkowej, bezpieczeństwo, wsparcie społeczno-socjalne.

Zdrowe społeczeństwo

Niezbędnym elementem wpływającym na jakość życia w gminie jest system ochrony zdrowia. Ważne jest dopasowanie dostępności poszczególnych usług medycznych do zmieniającego się profilu demograficznego gminy. Dla mieszkańców czas oczekiwania, jakość usług medycznych oraz dostęp do podstawowej i specjalistycznej opieki zdrowotnej są kryteriami znacząco wpływającymi na postrzeganie jakości życia w gminie. Gmina powinna zadbać o kształcenie pracowników usług medycznych oraz dostępność specjalistycznego sprzętu medycznego. Wykorzystanie nowoczesnych rozwiązań technologicznych do usprawniania procesów funkcjonowania może korzystnie wpłynąć na dostępność i postrzegany poziom usług medycznych. Ważne jest zapewnienie dostępności różnorodnych świadczeń medycznych na terenie gminy. Gmina powinna również dbać o realizację programów profilaktyki zdrowotnej oraz monitorowanie ich efektywności.

Mieszkalnictwo

Diagnoza oraz rozwój oferty mieszkaniowej są niezbędnym elementem podnoszenia jakości życia. Gmina powinna zadbać o zachowanie równowagi pomiędzy funkcją mieszkaniową oraz turystyczną obszaru. Dostępność oraz ceny mieszkań mają kluczowy wpływ na sytuację ekonomiczną i jakość życia w gminie. Strategia mieszkaniowa gminy powinna brać pod uwagę obecne oraz przyszłe zapotrzebowanie, na które wpływają zmiany demograficzne. W tym celu niezbędne jest przeprowadzenie właściwej diagnozy opartej o monitorowane na bieżąco baz danych ilościowych oraz jakościowych. Polityka mieszkaniowa powinna współgrać z innymi elementami przestrzennymi współtworzącymi tkankę gminy takimi jak sieć transportowa oraz lokalizacja miejsc pracy.

Bezpieczeństwo

Gmina o profilu turystyczno-uzdrowiskowym powinna zapewniać bezpieczeństwo wszystkim interesariuszom. Poziom przestępczości, wandalizmu oraz utrzymanie i monitorowanie przestrzeni gminy wpływają na poczucie bezpieczeństwa oraz jej prestiż. Gmina powinna regularnie gromadzić dane, monitorować poziom bezpieczeństwa na terenie gminy oraz wprowadzać odpowiednie działania zapobiegające powstawaniu negatywnych zjawisk społecznych.

Oferta kulturalno-rozrywkowa

Oferta aktywności rekreacyjnych i kulturalnych powinna adresować potrzeby zarówno turystów jak i mieszkańców gminy. Gmina powinna mieć jasno określoną strategię rozwoju różnych form turystyki, aby zwiększać konkurencyjność i atrakcyjność gminy dla różnych segmentów turystów. Gmina powinna przeciwdziałać sezonowości dostępnych form aktywnego wypoczynku i rozrywki. Gmina powinna dbać o rozwój aktywnych form wypoczynku korzystając z dostępnych zasobów oraz wykorzystując swój potencjał lokalizacyjny. Ważne jest zabieganie o wzmacnianie tożsamości gminy, poprzez propagowanie historii, kultury i dziedzictwa obszaru. Zróżnicowana oferta rozrywkowa i sportowa powinna adresować potrzeby i preferencje różnych grup społecznych i wiekowych.

2. Środowisko naturalne

Obszar środowisko (*smart environment*) obejmuje aspekty życia w gminie związane z jakością powietrza, gospodarowaniem odpadami, terenami zielonymi, zarządzaniem wodą oraz ochroną zasobów naturalnych. Miejscowości turystyczne posiadają korzystne właściwości klimatyczne oraz walory krajobrazowe. Gminy o charakterze uzdrowiskowym, posiadają dodatkowo m.in. złoża naturalnych surowców leczniczych o potwierdzonych właściwościach leczniczych oraz klimat o właściwościach leczniczych. Gmina uzdrowiskowa zobowiązana jest spełniać także określone w przepisach o ochronie środowiska normy środowiskowe, co między innymi polega na monitorowaniu stanu środowiska.

Ochrona stref uzdrowiskowych miasta przed nadmierną presją inwestycyjną i utratą walorów przyrodniczych

Podstawowym celem w zakresie ochrony środowiska w gminach lub miejscowościach turystyczno-uzdrowiskowych powinno być zrównoważone wykorzystanie zasobów naturalnych. Przejawia się to w ochronie stref uzdrowiskowych miasta przed nadmierną presją inwestycyjną i utratą walorów przyrodniczych. Wymaga to stworzenia wieloletniego planu działania, który będzie regularnie monitorowany.

Wśród działań zawartych w planie należy wziąć pod uwagę¹:

- termomodernizację budynków w celu zmniejszenia ich energochłonności;
- bieżący monitoring zanieczyszczeń m.in. powietrza, hałasu czy pola elektromagnetycznego;
- zmiany w zakresie mobilności, np. reorganizacja transportu – promowanie ruchu pieszego, transportu rowerowego, wymiana części taboru autobusowego na napędzany gazem ziemnym lub pojazdy elektryczne, car-sharing, transport zrównoważony;
- tworzenie stref zeroemisyjnych;
- poprawę efektywności energetycznej oświetlenia;
- sterowanie sieciami (elektroenergetycznymi, wodociągowymi, oświetleniem ulic i innych) w celu zoptymalizowania kosztów.

Zapewnienie odpowiedniej jakości środowiska przyrodniczego na terenie miasta i gminy, przełoży się na wysoką jakość życia (zarówno obecnego jak i przyszłych pokoleń).

Stworzenie planu adaptacji do zmian klimatycznych.

Gminy powinny przygotować się na skutki obserwowanych i prognozowanych zmian klimatu. Powinien zostać stworzony plan adaptacji do zmian klimatu, który jest dokumentem planistycznym, wytyczającym ścieżkę rozwoju miasta, która uwzględnia ryzyka związane z zagrożeniami klimatycznymi. Przygotowanie takiego planu przebiega etapowo i angażuje

¹ Human Smart City Przewodnik dla samorządów. Ministerstwo Inwestycji i Rozwoju. https://www.popt.gov.pl/media/71378/Podrecznik_HUMAN_SMART_CITY_do_dystrybucji.pdf [dostęp 02.09.2021]

przedstawicieli miasta i ekspertów zewnętrznych oraz różnych interesariuszy (mieszkańcy, przedsiębiorcy, NGO). W planie oceniane jest wrażliwość miasta na zmiany klimatu oraz jego potencjał adaptacyjny oraz wyznacza plan działań adaptacyjny. Plan powinien zawierać również analizę kosztów oraz narzędzia monitoringu i oceny realizacji działań adaptacyjnych.

Zwiększanie świadomości ekologicznej i promowanie postaw proekologicznych

W działaniach związanych z ochroną środowiska bardzo ważna jest również edukacja społeczeństwa w zakresie zagadnień ekologicznych. Celem zarządzających gminą powinno być uwrażliwianie społeczeństwa już od najmłodszych lat na stan środowiska. Działania edukacyjne powinny być tak dobrane, aby dotarły do jak najszerszego grona odbiorców. Ważną kwestią jest również aktywne zaangażowanie mieszkańców w akcje poprawiające stan środowiska. Efektem takich działań będzie zainicjowanie dbałości o stan środowiska lokalnej społeczności².

Ważnym czynnikiem zwiększającym świadomość jest dostęp do wiedzy. Wszelkie wypracowane dane dotyczące środowiska powinny być publikowane. Mieszkańcy powinni mieć dostęp do zarówno historycznych jak i aktualnych danych środowiskowych. Dane powinny być przygotowane w przystępny sposób. Mieszkańcy powinni mieć również możliwość zgłaszania uwag do prezentowanych danych, które muszą być jawne i otwarte. W przypadku prowadzenia przez miasto monitoringu środowiska, np. powietrza dane powinny być publikowane dla mieszkańców co najmniej na stronie internetowej urzędu miasta. Można je prezentować na dedykowanych tablicach informacyjnych, czy też wykorzystać tablice informacji pasażerskiej na przystankach³.

² Human Smart City Przewodnik dla samorządów. Ministerstwo Inwestycji i Rozwoju. https://www.popt.gov.pl/media/71378/Podrecznik_HUMAN_SMART_CITY_do_dystrybucji.pdf [dostęp 02.09.2021]

³ Human Smart City Przewodnik dla samorządów. Ministerstwo Inwestycji i Rozwoju. https://www.popt.gov.pl/media/71378/Podrecznik_HUMAN_SMART_CITY_do_dystrybucji.pdf [dostęp 02.09.2021]

3. Zarządzanie

Obszar zarządzanie (*smart governance*) obejmuje tematy związane z współdziałaniem interesariuszy i podmiotów w gminie, funkcjonowanie procesów decyzyjnych, przejrzystość funkcjonowania władz, perspektywiczne planowanie strategii rozwoju, jakość usług publicznych i społecznych.

Aktywni mieszkańcy

Jednym z celów gminy powinno być kreowanie poczucia sprawczości poprzez realne włączanie mieszkańców w procesy decyzyjne. Gmina powinna stale rozwijać, analizować i ulepszać mechanizmy partycypacji społecznej w zarządzaniu gminą. Partycypacja obywatelska, oparta na zasadach dialogu i otwartości zapewnia zwiększenie efektywności procesów decyzyjnych poprzez włączanie różnych perspektyw oraz adresowanie problemów mieszkańców. Gmina powinna zadbać o włączanie różnych grup społecznych na wszystkich etapach wypracowywania rozwiązań (od diagnozy problemów po tworzenie rozwiązań). Gmina powinna zapewnić mieszkańcom możliwość uczestniczenia we wszystkich aspektach życia społecznego bez względu na ograniczenia osobiste. Dobór metod partycypacji powinien brać pod uwagę cel realizowanych działań oraz dostępne zasoby. Gmina powinna dążyć do powszechności mechanizmów partycypacji i konsultacji społecznych. W tym celu można rozważyć wdrażanie innowacyjnych metody opartych o nowe technologie jak również tradycyjnych rozwiązań infrastrukturalnych, w zależności od potrzeb mieszkańców. Gmina powinna również dążyć do tworzenia i rozwijania budżetu obywatelskiego, jako skutecznej metody partycypacyjnej.

Współdziałanie

Współdziałanie interesariuszy definiowanych jako społeczności, instytucje, urzędy, organizacje i przedsiębiorstwa jest niezbędne do współtworzenia efektywnej strategii gminy. Włączanie interesariuszy w procesy decyzyjne wpływa na podnoszenia efektywności realizowanych przedsięwzięć. Gmina powinna podjąć identyfikację wewnętrznych i zewnętrznych interesariuszy oraz grup interesariuszy, aby móc włączyć te jednostki w procesy zarządzania miastem. Ważne jest wypracowanie mechanizmów współpracy, odpowiadających lokalnym uwarunkowaniom społecznym oraz adresującym potrzeby strategiczne gminy.

Ważne jest zapewnienie ciągłości funkcjonowania mechanizmów. Gmina powinna być inicjatorem dialogu pomiędzy grupami interesariuszy, tworzenia wspólnych wartości oraz łagodzenia konfliktów pomiędzy poszczególnymi grupami. Gmina powinna zabiegać o podnoszenie poziomu współpracy z podmiotami zewnętrznymi i stosować do tego odpowiednie narzędzia.

Przejrzystość obiegu informacji

Jednym z celów gminy powinno być tworzenie obustronnych kanałów komunikacji pomiędzy gminą a różnymi grupami interesariuszy. Dbłość o przejrzystość w podejmowaniu decyzji oraz komunikacji prowadzi do budowania zaufania do władz gminy. Informacje powinny być przekazywane regularnie, w jasno określonych kanałach. Gmina powinna przeprowadzić analizę potrzeb i preferencji mieszkańców w zakresie preferowanych form i kanałów komunikacji. Strategia komunikacyjna gminy powinna bazować na zasadzie dostępności, zapewniając dostęp do bieżących informacji dla wszystkich mieszkańców, niezależnie od ograniczeń osobistych. Strategia komunikacyjna powinna brać pod uwagę możliwości oferowane przez nowe rozwiązania technologiczne jak i tradycyjne formy komunikacji.

4. Gospodarka

Obszar gospodarka (*smart economy*) dotyczy przedsiębiorczości i pomocy dla przedsiębiorców. Ponadto, obszar ten jest związany z lokalnym rynkiem pracy, innowacyjnością i elastycznością, polityką proinwestycyjną i wykorzystaniem potencjału lokalizacyjnego gminy.

Rozwinięcie innych branż gospodarczych poza branżą turystyczno-uzdrowiskową

Gminy turystyczne i uzdrowiskowe zazwyczaj skupiają swoją działalność na sektorze turystycznym i uzdrowiskowym i w zbyt małym zakresie dostrzegają inne potencjały rozwoju. Wąski profil gospodarczy i skupienie się na branży turystycznej powoduje, że w gminach tych obserwuje się emigrację młodych i najlepiej wykształconych mieszkańców, którzy nie mają możliwości podjęcia ciekawej pracy poza tą branżą. Zaadresowanie tego problemu wymaga przełamania wielu barier, zarówno organizacyjnych jak i wizerunkowych. Często będzie to

wymagać przeorganizowania lokalnego systemu kształcenia lub wypracowania rozwiązań umożliwiających pozyskanie wykwalifikowanego kapitału ludzkiego z innych rejonów. Niewątpliwym atutem miast turystyczno-uzdrowiskowych jest ich potencjał lokalizacyjny, który może przyciągać nowych mieszkańców w tym specjalistów dla przyszłych innowacyjnych działalności gospodarczych spoza branży turystyczno-uzdrowiskowej.

Gminy turystyczno-uzdrowiskowe powinny dążyć do dywersyfikacji działalności gospodarczej wykorzystując swoje atuty lokalizacyjne i atuty przyrodnicze do przyciągania kapitału ludzkiego, który mógłby pomóc w rozwoju innych gałęzi gospodarki. Należy również zaadresować bariery (np. niski poziom edukacji, niska jakość życia, niskie dochody mieszkańców, brak terenów inwestycyjnych, brak zasobów mieszkaniowych) przed przyciąganiem lub zatrzymywaniem wykwalifikowanego kapitału ludzkiego. Bariery te powinny być zdiagnozowane i zaadresowane indywidualnie dla każdej gminy.

Utrzymanie i podniesienie konkurencyjności miasta o funkcji turystyczno-uzdrowiskowej

Miasta i gminy turystyczno-uzdrowiskowe muszą zabezpieczać zasoby niezbędne do zachowania konkurencyjności oraz adresować indywidualne zagrożenia, które mogą obniżyć ich konkurencyjność względem innych miast tego typu. Przykładami takich zagrożeń może być zmniejszanie ilości obszarów zielonych, zła jakość powietrza, problemy komunikacyjne, nieefektywne wykorzystanie posiadanych zasobów naturalnych lub nieskuteczna promocja. Gminy te powinny również wzmacniać jakość infrastruktury i oferty turystyczno-uzdrowiskowej co długoterminowo przyczyni się do zwiększenia marży usług turystycznych.

5. Mobilność

Mobilność (*smart mobility*) rozumiana jest tutaj jako obszar obejmujący infrastrukturę drogową i rowerową, infrastrukturę dla pieszych, transport publiczny, lokalny, międzymiastowy oraz kolejowy. Inteligentne miasto charakteryzuje się inteligentnymi sieciami transportowymi, czyli zintegrowanymi systemami transportowymi i logistycznymi, wykorzystującymi głównie czystą energię. Sukces miast i gmin o funkcji turystyczno-uzdrowiskowej często wiąże się ze zwiększoną intensywnością ruchu samochodowych w sezonach turystycznych. W zależności od lokalizacji i od rozwoju infrastruktury drogowej w

danym mieście lub gminie może prowadzić to przeciążenia układu komunikacyjnego. Wpływa to bezpośrednio na komfort życia mieszkańców i przyjezdnych, obniżenie jakości środowiska i obniżenie pozytywnego wizerunku miasta.

Optymalizacja układu komunikacyjnego

Celem gmin turystyczno-uzdrowiskowych powinno być dążenie do modernizacji i optymalizacji układu komunikacyjnego, kierując się zasadą integracji i łączności. Integralna mobilność powinna wspierać harmonijne współdziałanie funkcji oraz obszarów miast. Strategia transportowa powinna wspierać turystyczną funkcję gminy, zapewniając dostępność komunikacyjną do obiektów o walorach turystycznych oraz infrastruktury wspierającej te obiekty. Należy jednak dbać o zrównoważony rozwój układu komunikacyjnego, tak aby infrastruktura wspierała budowanie bezpieczeństwa i podnoszenia jakości życia. W tym celu niezbędne jest monitorowanie oraz ewaluacja obecnych rozwiązań komunikacyjnych, aby zrozumieć czynniki wpływające na niewydolność sieci komunikacyjnej, która może występować jedynie okresowo. Diagnoza problemów komunikacyjnych powinna adresować zarówno problemy turystów jak i mieszkańców gminy. Infrastruktura regionalna i międzymiastowa powinna wspierać dostępność do ośrodków o walorach turystyczno-uzdrowiskowych.

Aktywna mobilność i transport zbiorowy

Niezbędną składową gminy inteligentnej jest świadome tworzenie, rozwijanie i promocja alternatywnych do ruchu samochodowego rozwiązań transportowych. Strategia komunikacyjna powinna nie tylko ułatwiać płynne poruszanie, ale również adresować względy środowiskowe oraz zdrowotne. Jakość powietrza wpływa na wizerunek gmin turystyczno-środowiskowych. Działania powinny przede wszystkim obejmować rozwój aktywnej mobilności, rozumianej jako ruch pieszy i rowerowy. Ważne jest również zapewnienie rozwiniętej sieci transportu zbiorowego oraz polityki parkingowej wspierającej dążenie do ładu przestrzennego. Należy dążyć do integracji środków transportu publicznego. Tworzenie i udostępnianie interesariuszom danych dotyczących miejskiej mobilności może wspomóc rozwój innowacyjnych rozwiązań transportowych adresujących potrzeby turystów i mieszkańców.

Bibliografia

- ASM Centrum Badań i Analiz Rynku (2020) Przeprowadzenie badań ilościowych i jakościowych w ramach projektu "DIALOG Działanie Innowacje Aktywność Ludzie Otwartość Gotowość", Raport Końcowy, Kutno 2020.
- Centralna Komisja Egzaminacyjna (2021) Wyniki egzaminu maturalnego w 2021 roku <https://cke.gov.pl/egzamin-maturalny/egzamin-w-nowej-formule/wyniki/> [dostęp dnia 2021-09-01]
- Human Smart City Przewodnik dla samorządów. Ministerstwo Inwestycji i Rozwoju. https://www.popt.gov.pl/media/71378/Podrecznik_HUMAN_SMART_CITY_do_dystrybucji.pdf [dostęp dnia 02.09.2021]
- Okręgowa Komisja Egzaminacyjna w Krakowie (2021) Wyniki egzaminów - egzamin maturalny http://www.oke.krakow.pl/inf/staticpages/index.php?page=20160429132623442&fbclid=IwAR3FM6e7Lr2_wx0BGq3Hssjv7CH80YZnadQkYIM_J1Z-jZI8i3HtJrqhMpc [dostęp dnia 2021-09-01]
- Polska w Liczbach (2019) Gmina Krynica-Zdrój - Rynek Pracy https://www.polskawliczbach.pl/gmina_Krynica_Zdroj#rynek-pracy [dostęp dnia 2021-09-01]